

JAARBOEKJE

2009

VAN HET
OUDHEIDKUNDIG
GENOOTSCHAP

‘NIFTARLAKE’

JAARBOEKJE

2009

VAN HET
OUDHEIDKUNDIG
GENOOTSCHAP

‘NIFTARLAKE’

Ereleden en bestuur

<i>Erelid</i>	Mr. J.H. van den Hoek Ostende, Amsterdam
<i>Lid van verdienste</i>	A.J.A.M. Lisman, Nieuwersluis
<i>Voorzitter</i>	drs. E. Munnig Schmidt, Loenen aan de Vecht, 0294-231280 emunnigs@telfort.nl
<i>Secretariaat en bibliotheek</i>	Jurgen Wasser en Bridgina van Elk, Straatweg 160, 3603 CT Maarsssen, 0346-550872, Bridginavanelk@cs.com
<i>Ledenadministratie</i>	Godelief Hofman-van Miert, Zandpad 83, 3621 NG Breukelen 0346-261201, Hofman.breukelen@gmail.com
<i>Penningmeester</i>	drs. Eric F.L. Stubbé, Bergseweg 1b, 3633 AJ Vreeland, 0294-252873
<i>Leden</i>	drs. Juliette M.A.M. Jonker-Duynstee Anthony Lisman Mr. Onno Meerstadt Ir. Marlies Vehmeijer-Verloop
<i>Redactie 2010</i>	Juliette Jonker en E. Munnig Schmidt
<i>Contributie</i>	voor 2010 €12.50 op ING giro 513805 t.n.v. Oudheidkundig Genootschap Niftarlake te Vreeland
<i>Website</i>	www.Vecht.nl en www.Niftarlake.org Voor inhoud jaarboekjes www.sabine.nu/Geschiedenis van Utrecht
ISBN	978-90-8704-168-7

Errata jaarboek 2008

Op blz. 29, onderschrift afb. 2 moet zijn: 'Tekening Huis ten Bosch door Abraham Rademaker (1676/77-1735) naar een oudere waarschijnlijk 17de-eeuwse tekening die in de jaren 1920-'30 in bezit was van jhr. C.M. Boreel van Hogelanden te Velsen (zie noot 12, blz. 36 Jb. 2008).' Op blz. 102, '1732' moet zijn '1736'; idem blz. 103. Op blz. 103 regel 10 en 11 verwijderen: 'niet' en 'want hij stier eerder dan Anna.'

Errata jaarboek 2007

Op blz. 89 aan laatste regel toevoegen: 'Zij is op 10 november 1745 bij haar man in Breukelen begraven'. Op blz. 90 derde regel van onderen 'veldheer' moet zijn 'houtvester, drossaard en hofmeester'. Op blz. 91 zevende regel van boven 'goed' moet zijn 'mogelijk'.

De ledenlijst van het Oudheidkundig Genootschap 'Niftarlake' ontbreekt

Jaaroverzicht 2009

Het vroor die mooie zonnige dag, 10 januari, waarop het genootschap zijn Nieuwjaarsreceptie mocht houden op Vrederyk te Loenen. Dat er vele jaren niet op natuurijs geschaatst had kunnen worden was te merken aan enkele leden die het bestuur met een pols in het gips kwamen feliciteren. Het bestuur is de familie Groenink zeer erkentelijk voor het feit dat zij hun nieuwe huis voor de receptie openstelde. Een 160-tal receptiegangers kwam de mooie doorzichten vanuit het huis naar alle kanten bewonderen.

Diezelfde maand nog op 30 januari ontving het Frans Halsmuseum te Haarlem dertig leden voor de inleiding door conservator Pieter Biesboer op zijn afscheidstentoonstelling 'De Gouden Eeuw begint in Haarlem'. Hij was niet te stuiten, maar de tentoonstelling was zeer de moeite waard. Een groot getal van onze beste schilders blijkt in Haarlem gewerkt te hebben.

Een lezing door professor K. Ottenheim wordt altijd goed bezocht. Op 7 maart verzamelden zich derhalve ruim zestig leden in de gobelinzaal van slot Zuylen om van hem te horen hoe de architectuur uit de lage landen in de 16de en 17de eeuw die van de omliggende landen tot in het verre Balticum toe beïnvloed heeft. De voor de Nederlanden zeer belangrijke zogenaamde Oosterse handel, dat wil zeggen die op de landen rond de Oostzee, waar graan, hout, ijzer en koper vandaan kwam, bracht mee dat de schepen in ballast daarheen voeren. Baksteen, tegels, natuursteen en beeldhouwwerk voldeden als ballast en samen met het kopiëren van de bouwstijl uit de lage landen kwamen in steden als Danzig, Riga en Tallinn de op Brugse, Gentse en Amsterdamse grachtenhuizen lijkende gebouwen tot stand.

Een goede maand later, 23 april, was er weer een mooie opkomst voor de lezing over glasgraveerkunst door de eeuwen heen, die gegeven werd door ons lid Jet Pijzel, conservator zilver en glas van het Haags gemeentemuseum. Zij schreef een schitterend geïllustreerde catalogus bij de glastentoonstelling in dat museum. Het zwaartepunt legde zij bij de 18de-eeuwse glazen versierd met diamantgravures van buitenplaatsen en andere huizen en landschappen waarbij verbluffend fraai werk viel te bewonderen.

Veel leden waren nieuwsgierig naar het park van kasteel Loenersloot dat decennia lang een donker overgroeid bos was waar geen mens in kwam. Het is te danken vooral aan Hans baron Taets van Amerongen, die als lid van het bestuur van de Stichting tot behoud van kasteel Loenersloot veel voor kasteel en park gedaan heeft, dat het park weer toegankelijk is gemaakt. Hij werd net voor 12 mei, de dag van de excursie naar dat park, ernstig ziek en is kort daarna overleden. Een groot verlies voor Loenersloot en zijn huis Renswoude.

De ruim honderd deelnemers aan de excursie zagen een landschappelijk park met relictien van oude berceaux, lanen, oude bruggetjes over slingerdijvers en nieuwe aanplant; alles bijeen zeer verrassend.

Een dag na Loenersloot, 13 mei, hield het genootschap zijn jaarvergadering op de Vereniging in Loosdrecht, inmiddels een traditie. Veertig leden schoven aan bij het voorafgaande aspergediner en genoten op die prachttavond van het fraaie uitzicht over de plassen. Op de vergadering was de viering van het eeuwfeest in 2012 natuurlijk een belangrijk punt. Het succes zal afhangen van de inzet van velen en van een niet al te ambitieus programma.

Tijdens de zomerstop werd het steeds creatieve lid van de evenementencommissie mevrouw Munnig Schmidt geveld door een hersenbloeding. Gelukkig is uitval van functies achterwege gebleven en op moment van schrijven is zij al goed op weg naar herstel.

De nieuwe bewoner van het 18de-eeuwse huis Zuylenburgh te Oud Zuilen heeft het huis grondig doch met veel gevoel voor het karakter gerestaureerd; het huis was daar zeer aan toe. Hij was zo enthousiast bezig dat hij een oud idee deed verwezenlijken, namelijk de bouw van een planetarium in een geschikte ruimte, die hij vond op de eerste verdieping. Op 24 september kon een vijftigtal leden het werkelijk indrukwekkende stuk handwerk bewonderen onder leiding van de makers van het instrument. De eigenaar, de heer Degenaar, kocht ook de belendende panden aan de zuidzijde van zijn huis. Die zijn eveneens flink aangepakt om te gaan dienen als galerie waarbij de 17de-eeuwse buitenzijde van het huis met de grote gevelsteen Swaenevecht in zijn waarde is gelaten. Die panden en ook de interessante tuin van slot Zuylen werden betrokken in de excursie, die eindigde met een glas wijn in de tuin van Zuylenburgh. Een aardige geste van de eigenaar.

De directeur van nv Stadsherstel Amsterdam, de heer O. Meerstadt, heeft Loenen gekozen als woonplaats voor zijn gezin. Hij is lid van ons genootschap geworden en desgevraagd was hij direct bereid Niftarlake te ontvangen in zijn kantoor in de Amstelkerk aan de Reguliersgracht. Op ingenieuze wijze is dat

kantoor om de oude kerkruimte heen gebouwd. In die ruimte kreeg het zestigtal aanwezige leden uitleg over het werk van Stadsherstel door een van de meest ervaren medewerkers. Daarna werden de deelnemers in de gelegenheid gesteld een ruim honderd jaar oud pand van het bedrijf vlakbij de kerk van onder tot boven te bezichtigen. Het was die 16de oktober nog steeds prettig wandelweer ondanks een buitje.

De relatie Amsterdam – Venetië intrigeert velen vanouds. De neergang van Venetië viel samen met de opkomst van Amsterdam en de ligging van beide steden in een natte en moerasachtige omgeving leidde tot soortgelijke problemen en tot een focus op handel en scheepvaart.

Op 19 november gaf Walther Schoonenberg, oud-voorzitter van Vrienden van de Amsterdamse Binnenstad, zijn visie op de overeenkomsten en verschillen tussen beide steden. Het feit dat de Brenta rivier en de Vecht beide omzoomd zijn door buitenplaatsen van respectievelijk Venetianen en Amsterdammers geeft een extra dimensie aan dit soort vergelijkingen.

Het activiteitenprogramma werd dit jaar afgesloten met een interessante lezing door jhr. J. Six, tot voor kort in dienst van veilinghuis Sotheby's in Amsterdam op de afdeling oude meesters.

Dat was op slot Zuylen op 2 december. Hij behandelde daar het kritisch onderzoeken van oude schilderijen aan zowel de voor- als achterzijde. Zo kan vastgesteld worden wat er over de eeuwen mee gebeurd is: bedoeking, afsnijding, herstelde gaten en overschilderingen.

De klassieke leescursus onder leiding van classica Heleen Visser-Brouwers behandelde in het voorjaar de visie op vrouwen in de antieke literatuur aan de hand van passages uit onder andere Euripides. De *Metamorphosen* van Ovidius zijn dan steeds een bron van kennis en vermaak. In het najaar kon de cursus wegens ziekte en helaas het overlijden van de heer Visser geen doorgang vinden. Hoewel het genootschap in de Vechtstreek een cultuurhistorische taak vervult en daarom de politiek doorgaans op afstand houdt, raken van tijd tot tijd zaken van algemeen belang aan de taakstelling. Dat was naar de mening van het bestuur het geval met de aan de orde zijnde gemeentelijke herindeling in het noordwesten van de provincie Utrecht.

Loenen en Breukelen dreigden samengevoegd te worden met Mijdrecht, Wilnis, Vinkeveen en Abcoude. Die combinatie werd als bedreigend ervaren voor de cultuurhistorische samenhang van de Vechtstreek.

De problematiek van het gebied ten westen van de verkeerscorridor Amsterdam-Rijnkanaal, spoorweg Amsterdam-Utrecht en de A2 is totaal verschillend

van die in de Vechtstreek. In dat verre westen bestaan geen monumenten meer in tegenstelling tot in de Vechtstreek, die zijn karakter daaraan juist in hoge mate ontleent. Het is spijtig dat de bakermat van Niftarlake, Abcoude, meent dat zijn belangen beter beheerd zullen worden in de combinatie met de Ronde Venen. Wellicht dat kanaal en spoor ook daar een te grote psychologische barrière vormen.

Door gericht lobbyen lukte het om de raadsleden van Maarssen te doen beseffen dat inlijving door Utrecht op termijn een reële mogelijkheid zou kunnen blijken te zijn als Maarssen zich niet bij de beide andere Stichtse Vechtgemeenten zou aansluiten.

Onder leiding van ons lid, de heer Onnes, heeft een aantal historische en cultuurhistorische verenigingen, waaronder Niftarlake, zich sterk gemaakt om de combinatie Maarssen, Breukelen en Loenen tot stand te laten komen. Bijgaand Manifest, dat goed gewerkt heeft, is daar een uiting van.

Hun inspraak tijdens de zitting van de Tweede kamercommissie voor gemeentelijke herindelingen in motel Van der Valk in Breukelen, waar Uw voorzitter ook het woord voerde, bleek een keerpunt in de meningsvorming van die commissie en daarmee van het parlement.

Het resultaat was dat de staatssecretaris de vorming van één Vechtgemeente omarmde hetgeen bevestigd werd door de Tweede kamer.

Nu gaat het erom een goed gebalanceerde gemeenteraad te formeren voor de nieuwe gemeente met de (hoofdzakelijk administratieve) naam Stichtse Vecht. Het genootschap heeft zijn roepnaam op historische gronden aangeboden als nieuwe naam voor de gemeente maar de voorkeur is uitgegaan naar een meer beschrijvende naam.

Dat ondanks enige problemen het jaarprogramma weer voor elk wat wils bracht is voor het overgrote deel te danken aan Bridgina Wasser-van Elk. Zij zorgt op rustige wijze dat sprekers tijdig benaderd worden, de zaal op Zuylen beschikbaar is en er een cadeau of anderszins is voor rondleiders en sprekers. Het genootschap mag zich gelukkig prijzen met haar organisatietalent. Juliette Jonker heeft belangrijk bijgedragen aan het aantrekken van sprekers en mogelijkheden voor excursies. Mede met haar creatieve inbreng ziet de toekomst er zonnig uit.

De voorzitter

Loenen 2010

Manifest gemeentelijke herindeling: Breukelen, Loenen en Maarssen kiezen voor samen

Overwegende dat:

- 1 de Vechtstreek een gebied is van groot cultuurhistorisch landschappelijk belang
- 2 de gemeenten langs de Vecht veel gemeenschappelijke opgaven hebben op het gebied van infrastructuur, wonen en werken, toerisme, recreatie en cultuur
- 3 om tot een eenheid in bestuur te komen en de waarden van dit gebied optimaal te versterken en te beschermen samenhangend beleid nodig is
- 4 bovengenoemde overwegingen voor de provincie Utrecht reden waren om te komen tot de Gebiedsvisie: *'De Vechtstreek, het buiten van de Randstad'*
- 5 de Staatssecretaris van Binnenlandse Zaken en de Tweede Kamer besloten hebben dat er een herindeling in dit gebied moet plaatsvinden
- 6 ter discussie staat of de gemeente Loenen en Breukelen zelfstandig aan de vereiste bestuurskracht kunnen voldoen, wat op termijn ook voor Maarssen zal gelden
- 7 de gemeenten Breukelen, Loenen en Maarssen geografisch, historisch, cultureel en infrastructureel een natuurlijke band en verwevenheid met elkaar hebben
- 8 de besturen van de gemeenten Breukelen, Loenen en Maarssen elkaar nodig hebben bij het oplossen van bovengemeentelijke Vechtstreek-problemen en voor de behartiging van hun gezamenlijke belangen bij partijen als Rijk, Provincie, Rijkswaterstaat, Waterschappen en sterk staan in regionaal overleg
- 9 inwoners en organisaties in de drie gemeenten al op allerlei gebieden samenwerken
- 10 er grote verschillen zijn in de problematiek en identiteit tussen de Vechtstreek en het gebied van de Ronde Venen en de gebieden onderling geen samenhang kennen
- 11 de twee gebieden fysiek van elkaar gescheiden zijn door de brede verkeerscorridor van spoorweg, Amsterdam-Rijnkanaal en snelweg A2, terwijl de

- verkeers-infrastructuur en het openbaar vervoer tussen de twee gebieden minimaal zijn
- 12 de Staatssecretaris en de Tweede Kamer de besturen van Breukelen, Loenen en Maarssen nu één laatste mogelijkheid bieden om onderling tot overeenstemming te komen over hun gezamenlijke toekomst
 - 13 buiten een combinatie van Loenen, Breukelen en Maarssen uitsluitend de oorspronkelijke herindelingsvariant 'Vecht & Venen' blijft bestaan
 - 14 in de Vechtstreek het bewustzijn groeit dat op lange termijn de variant Breukelen, Loenen plus Maarssen de beste oplossing is voor een levensvatbare gemeente als onderdeel van een vitale Vechtstreek
 - 15 indien Breukelen, Loenen en Maarssen samen niet tot overeenstemming komen, dan de herindeling tot 'Vecht & Venen' onherroepelijk doorgaat

... doen ondergetekende personen en organisaties een dringend beroep op de gemeenteraden van Breukelen, Loenen en Maarssen nu de geboden eenmalige kans aan te grijpen en zich uit te spreken voor een gezamenlijke toekomst voor de drie gemeenten met als einddoel de vorming van een duurzame Vecht-gemeente.

Handtekening:

Datum:

Naam ondertekenaar/organisatie:

Plaats:

Concept Staat van baten en lasten

Baten	2008	2009
Contributies	€ 7.233	€ 7.000
Excursies en lezingen	8.051	6.474
Rente op rekeningen	521	595
Verkoop oude jaarboekjes en diversen	88	1158
	<hr/>	<hr/>
Totaal	€ 15.893	€ 15.227
Lasten		
Excursies, lezingen en jaarvergadering	€ 8.515	€ 5.242
Secretariaat & ledenadministratie	828	1.352
Jaarboek	3.868	5.382
Donaties	62	250
Bibliotheek	188	306
Extra	–	15
Jaarsaldo	2.432	2.680
	<hr/>	<hr/>
Totaal	€ 15.893	€ 15.227
Tegoeden		
Postbank	€ 2.617	€ 3.655
ABN Amro	520	1.563
Fortisbank	20.005	20.603
	<hr/>	<hr/>
Totaal	€ 23.142	€ 25.821
Overig bezit		
Bibliotheek	€ 50.000	€ 51.500
Inventaris	€ 691	€ 691
Aantal betalende jaarleden	579	560

Vreeland, Maart 2009

Penningmeester
drs E.F.L. Stubbé

Mededelingen

Ten behoeve van O.G. Niftarlake verkoopt Stichting Plaatsen aan de Vecht boeken en verenigingsdassen. Die laatste kosten €18,50 toegestuurd. Betaling zie hieronder.

De MIP boeken van Loenen en Breukelen met foto en korte beschrijving van elk gemeentelijk en rijksmonument in die gemeenten zijn nog verkrijgbaar. Dat van Loenen kost €23 en dat van Breukelen in linnen band met goudopdruk €35. Toesturen kost €6 na ontvangst van €29 of €41 op rekening 6574 11 698 van St. Plaatsen te Loenen.

Gezigten aan de Rivier de Vecht

De tekenaar-lithograaf P.J. Lutgers bracht van 1832 tot '36 een serie litho's uit van buitenplaatsen aan de Vecht. Die series verkocht hij per vijf of zes in omslagen met een bladzijde tekst; na 1836 werden die meestal ingebonden tot een kloek boek. Vele daarvan zijn in de vorige eeuw uit elkaar gehaald waarna de losse prenten werden verkocht. De complete boeken zijn daardoor zeldzaam geworden en halen op veilingen of in de handel hoge prijzen. Canaletto te Alphen aan de Rijn heeft met de nieuwste digitale druktechniek het boek herdrukt op speciaal Engels papier compleet met de omslagen en een inleiding door Anthony Lisman; het resultaat benadert het origineel. Stichting Plaatsen aan de Vecht heeft er 50 gekocht en biedt die nu aan voor €75 per stuk, toezending kost €7 na ontvangst van €82 op rekening 6574 11698 t.n.v. Stichting Plaatsen te Loenen.

Het boek met de gewassen tekeningen en schilderijen van gezichten aan de Vecht en de Angstel door P.J. Lutgers en tekst van de hand van A.J.A.M. Lisman en E. Munnig Schmidt is nog verkrijgbaar ad €45. Toezending als hierboven.

Kasteelpark Nijenrode

G.J. Immerzeel

Ontwikkeling en geschiedenis en van park en tuinen

De beschrijving van de tuingeschiedenis van kasteel Nijenrode is verre van eenvoudig, vooral door het ontbreken van een huisarchief, dat voor zover aanwezig tijdens de Tweede Wereldoorlog verdwenen is. De informatie moet dus vooral uit algemene archieven en tal van andere bronnen komen, zoals topografische, en natuurlijk ook uit het terrein zelf.

Ontstaansgeschiedenis

13de eeuw, 'de streek in de pre-riddertijd'

Benoorden Utrecht strekte zich een uitgebreid veengebied uit met daarin tal van veenmeren, o.a. bij Breukelen. We schrijven het jaar ca. 850 BC, een stroomverlegging van de Kromme Rijn bij Utrecht luidt het ontstaan van de Vecht in. Tot ca. 350 BC vinden er afzettingen plaats van zand en klei.

In de Romeinse tijd is er nog weinig menselijke activiteit in de streek. Vanaf de 6de eeuw wordt de Vecht onderdeel van belangrijke handelsroutes. In de 7de eeuw behoort de Vechtstreek tot het Friese rijk, als de gouw (district) 'Niftarlake' onder de Friese Koning. Er volgen enkele machtwisselingen tussen de Friezen en de Franken, en vanaf de 10de eeuw groeit de macht van de Duitse keizer met behulp van de door hem aangestelde bisschop van Utrecht. Deze start in de 11de eeuw met de veenontginningen buiten de stroomrug van de Vecht. De bevolking in de streek was inmiddels fors gegroeid en leefde o.a. van landbouw op de 'oude gronden', de oeverwallen, welke ontgonnen waren volgens een blokverkaveling, anders dan de latere 'zes-voorling'-ontginningen van het veengebied met een hoevebreedte van 30 roeden (112 m).

Omstreeks midden 13de eeuw neemt de kasteelheer van Ruwiel aan de Aa het initiatief tot de bouw van een kasteel aan de Vecht.¹ De Aa raakte verder verzand en een strategische plek aan de Vecht werd gezocht.

Juist daar waar de oeverwal op zijn smalst was werd een eerste kasteel Nijenrode gebouwd. De stichtingslocatie van het kasteel was gekozen op de westelijke oeverwal van de Vecht, juist daar waar deze op zijn smalst was en benadering

vanuit het moerassige komklei-op-veen gebied bemoeilijkte. Er kunnen vraagtekens worden gezet bij de gangbare verklaring van de naam als zijnde ‘nieuwe ontginning/rooiing’; immers, grote delen van de oeverwal waren al enkele eeuwen in gebruik. De naam kan ontleend zijn aan de drooglegging van een poel ten noordwesten van Nijenrode, waarnaar ook hofstede De Poel verwijst. Het oorspronkelijke kasteelterrein was slechts een smalle strook grond (ca. 60 m), niet meer dan het huidige kasteel + gracht, getuige de vermelding in 1311, als Gijsbrecht van Nijenrode het kasteel opdraagt aan de graaf van Holland, Willem III: ‘... sijn huis, dat men heet Nyenrode, ende enen viertel lants, die gheleghen es van den Broecdijs utestreckende in de Vecht, daer dat huis op staet ...’

13de-16de eeuw ‘De onbekende tuin’

In de eerste eeuwen zal er nauwelijks sprake zijn geweest van park- en tuinaanleg. Immers, het kasteel had tot in de 16de eeuw een strategische functie, waarbij vooral zicht over de omgeving belangrijk was. De stichtingslocatie van het kasteel was in de 13de eeuw strategisch gekozen: op de westelijke oeverwal van de Vecht, juist daar waar die op zijn smalst was en direct overging in het moerassige komklei-op-veen gebied, wat benadering van het kasteel vanuit het westen bemoeilijkte.

De tuinaanleg bij een kasteel in die tijd bestond veelal uit graspriëlen, kruidentuinen, maar ook wel rozentuinen, fonteintjes e.d., meestal in aparte tuinkamers met een eigen functie. De inspiratiebronnen waren vooral de kruistochten en de symboliek uit de ridderromans naast het nut als groente- en kruidentuin.

Na ca. 1500 brak er een nieuwe tijd aan, de renaissance, een periode van bewustwording, reizen, studie, ontdekking van het klassieke verleden en daarmee van de scheppende kracht van de antieken.

De basis van de tuinen was in deze periode niet veel anders dan in de late middeleeuwen, namelijk gelijkmatige vakken van vierkante en rechthoekige percelen, maar nu veel groter en met meer elementen als beelden en vazen, bogen, berceaux, loofkoepels, grasperken, vorm-bomen, labyrinten en water.

Van Nijenrode is een dergelijk lusthof niet bekend, al is er wel een aanwijzing voor: Toen in 1536 Nijenrode opgenomen werd in de lijst van ridderhofsteden in het Sticht (Utrechtse) werd daarbij gesproken over ‘voorburgen, boomgaarden, grachten, singels en tuinen’.

17e eeuw 'de grote aanleg'

De eerste afbeeldingen van kasteel Nijenrode dateren uit 1606. Op deze prenten is vrij veel boomgroei afgebeeld aan de noordzijde van het kasteel, waar toen de ingang was. Een bekende afbeelding van Nijenrode met tuinen is de kopergravure van Hessel Gerrits naar een olieverfpaneel van de Vlaamse schilder David Vinckeboons uit 1606 (afb. 1). De gravure beeldt de lente uit ('ver') en maakt deel uit van een serie van vier seizoenenplaten met verder de kastelen Loenersloot, Ter Meer en Zuylen.

In de afgebeelde geometrische tuin wordt druk gewerkt: er wordt gespit, gewied, geharkt, met kruiwagens gereden en met takkenbossen gesleept. De tuinbaas staat met de spade in de ene en zijn hoed in de andere hand de kasteelheer en zijn eega te woord. De prent lijkt een aardig beeld te geven van de tuin in het begin van de 17de eeuw, echter, op de plaats waar de tuin is afgebeeld stroomt (en stroomde toen ook) de Vecht.

Afb. 1. 'Ver', Hessel Gerrits naar David Vinckeboons, 1606. (Rijksprenten-kabinet Amsterdam)

Afb. 2. 'Nijenrode van over de Vecht gezien vanaf Oudaen', Jan van der Heijden, ca. 1665. (Coll. Nederland)

Het betreft dus een aangepast beeld; de vier seizoenen staan centraal in deze serie en de kastelen zijn er als decor bijgetekend, maar wel waarheidsgetrouw. Op verschillende afbeeldingen uit de eerste helft van de 17de eeuw is vrij zware boomgroei te zien ten noorden van het kasteel en opgaande boomgroei aan de oostzijde langs de weg en de Vecht. Na 1632 werd het kasteel aanzienlijk gemoderniseerd en verfraaid.

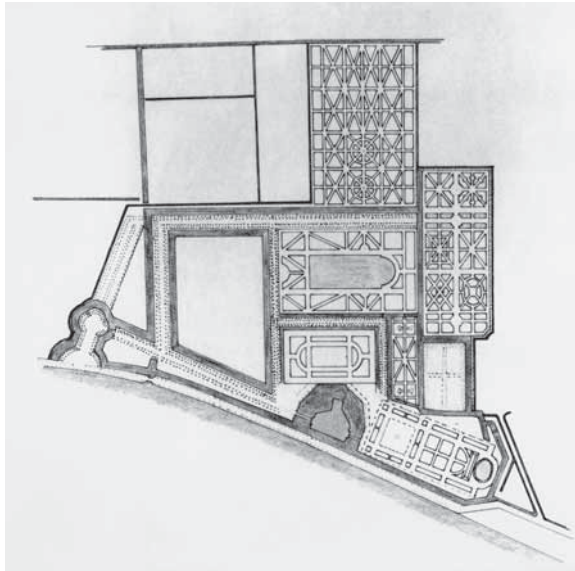
Op diverse afbeeldingen uit de periode 1640-'60 is nog steeds flinke boomgroei aan de noordzijde te zien, waar ook de voorburcht/kasteelboerderij gelegen was, en aan de westzijde. Op het slotplein stond een forse boom. Op een anonieme prent uit ca. 1653 is ten zuiden van het kasteel regelmatige boomgroei afgebeeld, mogelijk een laan. Op een olieverfpaneel van Jan van der Heijden uit ca. 1665 is een uitgebreide parkaanleg te zien met een duidelijke laanstructuur aan de zuidzijde (afb. 2). Voor zover bekend lag de hoofdingang van het

kasteel toen nog aan de noordzijde. Het lijkt er dus op dat er tussen de verwoestingen van 1511 en die van 1672 sprake is geweest van een park cq tuinaanleg. In het rampjaar 1672, als de op Nijenrode verschanste Franse troepen uiteindelijk moeten vluchten voor de oprukkende Hollandse legers, wordt het kasteel opgeblazen. In een beschrijving uit 1717 van ‘de Ridderhofstadt Nijenrode’ staat hoe het kasteel er na die ramp bijstond: ‘... de oude muren ten eenemaal geruineert, alsmede alle plantagen en bepotingen tot in de grond toe gedestruert ...’²

In 1675 werd het kasteel, als ruïne, na vier eeuwen steeds vererfd te zijn voor het eerst verkocht, en wel aan de Amsterdamse koopman Johan Ortt I (1642-1701). Al tijdens de 7 jaar durende wederopbouw van het kasteel werd een aanzienlijk park in renaissancestijl aangelegd.

De tekening van cartograaf Bernard de Roij uit 1678 (afb. 3) geeft een goed beeld van deze grote aanleg.³

De originele kaart, ‘Caert vande Ridderhofstat Nienrode en de Ambachtsheerlijckheit van Breukelen’ bevindt zich in het Rijksmuseum doch is helaas ernstig beschadigd. Op de kaart is te zien dat alle percelen beletterd zijn, doch jammer genoeg is de legenda vrijwel geheel onleesbaar. Bernard de Roij was landmeter

Afb. 3. Caert van de Ridderhofstat Nienrode, Bernard de Roij, 1678. (Rijksmuseum Amsterdam)

en de tekening zal dus een vrij betrouwbaar beeld geven van de werkelijke situatie op dat moment. (Schilderijen en prenten zijn vaak onbetrouwbaar en bij ontwerptekeningen is het altijd de vraag of het ontwerp ook zo is uitgevoerd). Veel van deze 17de-eeuwse structuur is nog altijd zeer herkenbaar op het landgoed, vooral in de lanen en grachten in het oostelijk deel parallel aan de Vecht. Van een aantal getekende bruggen naar het westelijk parkdeel zijn de gemetselde landhoofden nog terug te vinden in de oevers.

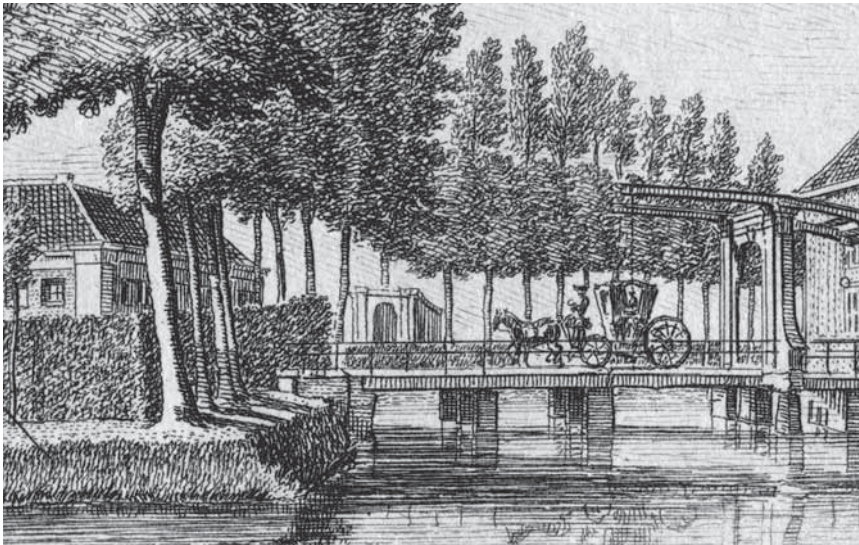
Op een kaart van Nicolaas Visscher uit ca. 1677 staat het 'Bosch van Nienrode' ten noorden van het eigenlijke kasteelterrein getekend. (afb. 4) Of de kaartenmaker matigde zich een grote vrijheid aan, of deze ligging had te maken met de aanwezigheid van de 16de-eeuwse Breukelse korenmolen aan de Vecht, juist ten noordoosten van het kasteelterrein. Deze molen zou later een bron van tal van conflicten worden in verband met het windrecht van de molen en de opgroeiende bomen in het nieuwe park.

Afb. 4. 'Bosch van Nienrode', kaart van Mijnden en de Loosdrechten van Nicolaas Visscher. (coll. Munnig Schmidt)

18de eeuw 'tijd van fruit en verpozing'

Deze aanleg staat in de al eerder genoemde beschrijving van 1717 als: '... een seer schone plantagen van vrucht- en wilde Boomen (:aangemerkt dat aldaar geen eene Boom staat, die sijn Welgeb. Niet heeft doen planten:) aangelegt, als mede veele schone kommen en vijvers gegraven en met visch bepoot, soo dat het soo wel tot plaisir als profijt dient ...' Op afb. 4 is de genoemde molen te zien, en ook dat de tuin ten noorden van het kasteel ommuurd was met aan de buitenzijde waarschijnlijk leifruit. Deze ommuring heeft slechts korte tijd bestaan en vanaf 1730 tonen diverse prenten op die plek een haag terwijl de ervoor staande bomen tot steeds grotere hoogte plat gesnoeid werden. Tussen kasteel en koetshuis (Ort was een groot paardenliefhebber en had een stoeterij van 50 paarden) is te zien dat het renaissancepark opgebouwd is uit lanen met in verband staande opgesnoeide bomen met struikgroei eronder en op de voorgrond gesnoeide bolvormige struiken. Net rechts van het koetshuis staan twee zuilen. Op latere prenten, o.a. uit 1745 van Johan de Beijer, is op de plek van deze zuilen een classicistisch gebouw, mogelijk de orangerie, te zien (afb. 5)

Afb. 5. Mogelijk is de orangerie afgebeeld op de achtergrond bij de brug, Kopergravure van Hendrik Spilman naar Johan de Beijer in 'Het verheerlijkt Nederland of Kabinet van hedendaagse Gezigten', Amsterdam, 1750. (coll. Immerzeel)

vgl. beschrijving 1817. Ondanks de onleesbaarheid van de legenda op de kaart uit 1678 is uit een aantal bronnen toch wel meer te weten te komen over de beplanting in die tijd.

Abraham de Haen spreekt in zijn 'Naemlijst der adellijke huizen, sloten en kastelen' over: '... ruime plantadien, vrugtbare Essen, en schaduwrijke bossen aen de lommerijke Vegt ...'⁴

Schout en schepenen hadden het druk met de Heer van Nijenrode en zijn opgroeiende park in verband met klachten van de molenaar van de korenmolen over windvang. In de uitgebreid beschreven getuigenissen worden allerhande kap- en dunnings-werkzaamheden beschreven in opdracht van de kasteelheer. Zo blijken de bosgedeelten vooral bestaan te hebben uit eik en es, en direct tussen kasteel en molen uit beuk en es. Interessant zijn de eerder genoemde lanen, die, behalve een essenlaan, alle bestonden uit meerdere boomsoorten om en om geplant: beuk/iep, eik/iep, abeel/iep en langs de weg naar het dorp esdoorn en paardekastanje, terwijl deze weg langs het kasteel beplant was met iep en linde om en om.

'... Dat op de Oprijt laan tussen de Grootte buke boomen ijpe boomen Gestæen hebben boom om boom ...'

'... Dat op de laenen om het campie tussen den ijke bomen die er nu staen ijpen boomen gestaen hebben, boom om boom ...'

'... Dat er tusschen de lindeboomen op de weg voorbij en langs Nijenrode tot aan het bruggetje boom om boom ypen boomen gestaen hebben ...'⁵

19de eeuw 'periode van modernisering en leegstand'

Terreinbeschrijving 1817⁶ (afb. 6)

'by het opkomen door een capitaal yzer Hek met steene Pylasters'

'een breede Oprylaan, beplant met opgaande Ipe, Eike, Essen en Populierboomen'

'alwaar ter regterzyde een klein yzer Hek is'

'tot aan een plein, met hooge opgaande Linde- en Beuke-boomen'

'een groot Bassecour, beplant met Acacia, zwaare Lindeboomen en Bloemperken, rondsom met een steene Muur, alwaar een Balcon in geplaatst is/ en beplant met Wyngaarden en Vrugtboomen'

'De Hofsteede is gesitueert by het inkomen der voornoemde Oprylaan'

'ter linkerzyde een Slingerlaan, beplant met hooge Essen, Willigen en andere Boomen en Hakhout, lopende langs de Zuidzyde van'

Afb. 6. De route door het park in 1817.

'een kamp extra weltoegemaakt Hooy- en weiland'
 'ter linkerzyde van dezelve Slingerlaan een Bosch, beplant met hoog opgaande
 Boomen en zwaar Hakhout:
 'verders een breed Laan aan de Zuidwestzyde met opgaande Ipe en Esseboomen'
 'daarnevens een breede Vyver en Buitencingel, met opgaande Abeelen, Eeke
 en andere Boomen'
 'als ook ter zyde een Moestuin met Vruchtboomen'
 'nog aan de Noordzyde van het gemelde Weyland zwaare Eeke-boomen'
 'Ten einde de voormelde Cingel en Moestuin een Brug overgaande een capitaal
 Bosch met Eekelanen en Hakhout, strekkende tot aan de Broekweetering'
 'uit het gemelde Bosch over een breede Vyver een Zwitserse Brug overgaande
 naar een capitaal Slinger- en ander Bosch, beplant met Eeke en andere Boo-
 men, strekkende tot aan de Broekdyk'
 'nog een Bosch Essen Hakhout, gedeeltelyk ten einde het Land onder No. 2.
 gelegen.'
 'vervolgens komt men in een Slingerbosch met zwaare Eeke en Esse opgaande
 Boomen en Hakhout'
 'voorts een andere Brug over de gemelde Vyver overgaande een capitale Kom,
 rondsom beplant met zwaare Eikeboomen;'
 'wyders breede Ipelaanen en'
 'een Appelen en Perenboom-gaard,'
 'benevens dezelve Boomgaard nog een Bosch met Ipeboomen en essehakhout;'
 'laatstelyk een grote Engelsche boomgaard met exquisite Vrucht-boomen, gele-
 gen agter de heeren Huizinge/ waarin vreemde planten en Gewassen,'
 'bezyden dezelve twee capitale Moestuinen, Entery en Vygenboomgaard, waar-
 nevens een Bloemenbak;'
 'agter de voorschreve boomgaard een capitale broeituin, met vaste Kribben en
 een Druivenbak, gedeeltelyk in Schuttingen waar-tegens exquisite Vruchtboo-
 men, ook is agter de Schutting een loots tot berging;'
 'Voorts nog alhier een zeer wel aangelegd en bevallig Plantsoen met een Berg
 en Kom, mitsgaders beplant met Treurwillige, Sparre- en andere Boomen en
 Bloem-hout,'
 'eindelyk agter de Heeren huizinge een plein met hooge en extra zwaare beu-
 keboomen'
 'Wyders op het Plein by het gemelde kleine hek een capitaal steen gebouw,
 contineerende een Orankehuis, met deszelfs yzere kagchel, mitsgaders een
 Tuinmans Woning,'

Deze vrij nauwkeurige beschrijving geeft een goed beeld van het kasteelpark ten tijde van Johan Ortt IV (1755-1814), de kasteelheer tussen 1784 en 1814. Er worden slingerlanen en een Zwitserse brug genoemd, wat duidt op invloed van de landschapsstijl binnen de 17de-eeuwse structuur.

Na zijn overlijden wordt de boedel beschreven, waarin tuinhistorisch interessante zaken staan opgetekend:

Zo worden bij de boeken vermeld:

The Botanical Magazine,

W.Curtis

Flora Batava,

Sepp&Kops,

Knoop Fructologie en Pomologie,

Knoop Huishoudkundig Hovenier, 3 dln.

Linnaeus Nat. Hist.,

In de oranjerie staan dan: een pompelmoesboom, 12 oranjebomen, 3 laurierbomen, rododendron, een arbutus unedo, 7 Yucca's, een dadelboom, een Laurustinus, 2 Myrthes, 2 daphnis indicae, 3 groote Olyanders, en een partij pot-gewassen.

In de tuin bevinden zich: 47 glazen ramen, 4 lessenaars, 30 tuinbanken, 15 oude ramen, rietmatten, oude ramen van de bloem Vies? bak, schopstoel, 5 tuinbeelden.

Johan Ortt IV was duidelijk ook een fruitliefhebber, wat niet alleen blijkt uit zijn boekenkast maar vooral uit de aanwezigheid van vier verschillende boomgaarden in het park, een 'entery' en leifruit zowel bij het kasteel zelf als bij de 'broeituin'.⁷

Uit jaarring-analyses is gebleken dat alle huidige oude eikenlanen (kiemjaren 1795-'99) net na 1800 geplant zijn. Hieruit blijkt ook dat in de periode 1830-'45 vooral in de bossen rond de huidige rozentuin veel bomen aangeplant zijn, onder andere eik, iep en beuk. De weduwe van Johan Ortt IV, Gijsberta Wilhelmina Schroyenstein, (1784-1848) was blijkbaar ook bewust met het kasteelpark bezig.

De verschillende 19de-eeuwse kadastrale minuutplannen en bijbehorende leggers geven ook de nodige informatie over de aanplant in die periode; zo blijkt het geometrische dijkje in de zuidoosthoek, dat in 1678 boomloos was, in 1832 aangegeven als laan. Later wordt dit dijkje het 'laantje van Bulk' genoemd,

naar de pachter van een boerderij die daar enkele decennia gestaan heeft tot 1891. In WOII werd het dijklaantje weer boomloos toen de iepen gekapt werden voor de opbrengst. Het laantje werd oorspronkelijk door een brug naar de Straatweg ontsloten.⁸

In 1849 werd Nijenrode geveild, en gekocht door Jhr. Willem Jan Adriaan van Romondt (1798-1856) en reeds twee maanden later werd er voor enkele duizenden guldens, toen een heel kapitaal, hout uit het kasteelpark geveild. Kaarten uit de tweede helft van de 19de eeuw tonen een sterk afgenomen boombeplanting; in de westelijke helft resteert slechts wat hakhout en slootbeplanting. Op de aquarel van Henri Knip uit 1852 is zware boomgroei te zien ten noorden van het kasteel op het 'Beukenplein', terwijl links van het kasteel het opvallend licht is achter de iepen langs de kasteelgracht.

De linden op het slotplein, in 1817 omschreven als 'zwaare lindeboomen' hebben al forse stammen, al zijn de kronen wat klein afgebeeld. Een foto uit 1860 toont zware bomen, en ook op een andere aquarel van na 1860 staan enorme bomen. Op deze aquarel van Eckstein staat links bij het kasteel een grillige boom, waarschijnlijk de acacia die al in 1817 genoemd wordt. De beide linden zijn ongetwijfeld de oudste bomen van Nijenrode en zijn mogelijk in 1769 geplant toen Johan Ortt III (1723-'83) hertrouwde met Dorothea Wijnanda Eyck (1733-'91) (ook het grote inrijhek werd toen uitgebreid met zijvleugels met haar initialen).

In 1851 verkocht Van Romondt het kasteel al weer waarbij Sara Ortt (1798-1853) Nijenrode weer terug kocht nadat zij het in 1816 had laten veilen. Na haar overlijden werd het kasteel in 1854 zoals toen gebruikelijk weer geveild en door de Utrechtse industrieel Willem Hendricus de Heus (1808-'72) in eigendom verkregen. Hij moderniseerde het kasteel grondig, doch lijkt in het park weinig veranderd te hebben. De Heus woonde zelf nooit op het kasteel, doch verhuurde het als o.a. militaire kostschool.

Slechts enkele bomen in de uiterste noordoosthoek dateren uit deze periode. Uit de notariële akten van genoemde veilingen valt nog wel wat op te maken omtrent het park. Zo blijkt de huidige Kasteellaan toen Zuidlaan geheten te hebben, en als bomen worden hier naast eik ook iep, es, populier en hakhout genoemd.

De huidige Beukenlaan was toen onderdeel van de Rozenlaan welke voorbij de gracht rond de huidige hertenkamp noordwaarts afboog en doorliep tot de huidige Kastanjelaan. Ten zuiden van het eerste deel van de Rozenlaan lag het zogenaamde Varkensbosch. Centraal rond de kom lag het Kombosch met

Afb. 7. Het kombosch en een indicatie van het padenpatroon, Topografische militaire veldminuut, 1849. (J.S. von Motz, Nationaal Archief)

zware eiken, essen- en wilgenboomen en hakhout, de Rozenlaan ten westen van dit Kombosch was met essen en populieren beplant. De bosgedeelten ten noorden en westen hiervan bestonden uit zware eiken- en wilgenboomen en hakhout. Op de Veldminuut van de Topografische Militaire Kaart uit 1849 is het Kombosch goed te zien evenals een indicatie van het padenpatroon (afb. 7).

20ste eeuw 'een tweede jeugd, maar ook toenemende druk'

In het begin van de 20ste eeuw werd Nijenrode enkele keren kort na elkaar geveild. In deze periode van economische bloei en culturele vernieuwing werden tal van kastelen en buitenplaatsen gesloopt na verkoop van de waardevolle onderdelen. Dit dreigde ook met Nijenrode te gebeuren toen het op 28 december 1906 op een veiling gekocht werd door een opkoperscombinatie. Interieur en bomen werden direct genummerd.

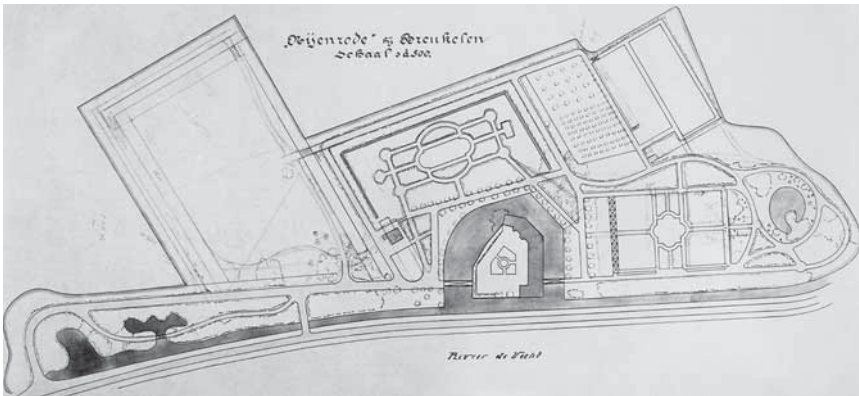
De redding kwam van de vermogende Amsterdamse koffiehandelaar en kunst- en cultuur-liefhebber Michiel Onnes (1878-1972), die op een van zijn vele passages langs Nijenrode schrok van de genummerde bomen en besloot Nijenrode voor sloop te behoeden door het op 2 januari 1907 te kopen.

Een nieuw tijdperk brak aan, een periode van herstel en vernieuwing. Onnes begon direct met de restauratie van het kasteel en koos daarvoor de situatie uit

de eerste helft van de 17de eeuw. Gelijkzeitig werd het park groots aangepakt. Al in 1908⁹ werd melding gemaakt van de tuinsieraden berg en vijver (vissenkom ten noorden van het kasteel) (afb. 8), die werden opgeknapt na hun verwaarlozing. Prachtige lanen zijn aangelegd waarbij de leiding van de werkzaamheden was opgedragen aan de firma H. Copijn & Zn., tuinarchitecten te Groenekan. Diverse mondelinge bronnen vermelden de aanplant van grote bomen met een mallejan, zoals die op kasteel De Haar in die jaren ook waren gebruikt. Dat was zo bijzonder dat er in de wijde omgeving nog lang over gesproken is. Het ontwerp ging uit van behoud/versterking van de 17de-eeuwse lanenstructuur in het oostelijke deel met naar het westen toe een kunstig daaraan ingebreed landschapspark. Later werkte Onnes ook met tuinarchitect Leonard Springer, die o.a. ontwerpen maakte voor het rosarium, dat in grote lijnen ook zo tot stand kwam, en voor de oostrand van het park (afb. 9) dat, met uitzondering van de parterre op het slotplein, niet zo uitgevoerd is. Springer constateerde bij zijn bezoek in 1932 dat de door hem in 1912-'15 ontworpen broderies voor de tuinmanswoning verdwenen waren, evenals de parterre op het slotplein (afb. 10) en de broderies van Copijn in de rozentuin. Deze laatste broderies waren blijkbaar door Copijn gemaakt binnen het ontwerp van Springer (afb. 11). Volgens foto's van de bouw van het huidige koetshuis op de plek van de tuinmanswoning en de herbouw van de donjon bij het kasteel was dat al in 1917 gebeurd. Een groot deel van de oude lanen bleef staan en nieuwe werden aangeplant binnen de oude structuur. De entreelaan werd verdubbeld, vermoedelijk met lindes (afb. 12). Tijdens WO II zou deze verdubbeling weer gekapt worden. Op de foto van deze laan is de 2de boom rechts een (inboet?) iep welke later vanwege de iepenziekte in 1948 geveld is. (Op aanwijzing van het Staatsbosbeheer moesten toen nog 2 iepen, een es en 7 beuken ten noorden van het kasteel geveld en aan een erkende houthandel geleverd worden). Dat lot trof in die jaren ook de oude Rozenlaan, de tegenwoordige Beukenlaan, waarvan de binnenste laan uit iepen bestond; die is ca. 1950 vervangen door beuken. De noordelijke beukenrij langs de gracht dateert van eerder. Aan de noordzijde van de nieuw gegraven landschappelijke vijver werd vanaf het rosarium een kastanjelaan aangeplant die nog honderd meter doorprijkt in het Engelse landschapspark. Dit landschappelijke park werd grotendeels aangelegd tussen 1915 en '20. Met deze aanleg was een aanzienlijke hoeveelheid grondverzet gemoeid omdat waterpartijen werden gecreëerd en diverse watergangen werden gedempt. Met de overblijvende grond werden percelen opgehoofd. Zowel oude foto's als

Afb. 8. De Goudvissenkom, 1915. (C. Steenberghe, *Buiten* 1915)

Afb. 9. Ontwerp van Springer voor Onnes, 1915, 57x120,5 cm. (WUR Speciale Collecties 01.141.03p)

Afb. 10. De broderie voor de tuinmanswoning die voor het koetshuis stond, 1915. (C. Steenberg, *Buiten* 1915)

Afb. 11. Broderie in het verdiepte deel van het rosarium, 1915. (C. Steenberg, *Buiten* 1915)

het aantreffen van eiken boompaalpunten in stormkluiten wijzen op de aanplant van zwaarder plantmateriaal in een ruim en willekeurig verband, behalve in een bosperceeltje ten westen van het kasteel, waar de basis alleen uit eiken bestaat die in een verband van 6 x 6 m geplant zijn. Het basisassortiment bestond uit eik, es, iep, linde, paardekastanje, haagbeuk, esdoorn en beuk, maar ook wel populier en abeel in de buitenrand van het park. Daarnaast werden als accenten veel cultivars en exoten geplant, vooral in de randen van de bospercelen maar ook wel daarbinnen, zoals monumentaaliep, moera-seik, moseik, zilversdoorn, plataan, berk, tamme kastanje, bruine beuk, treurbeuk, zuilbeuk, zwarte noot, larix, catalpa, vleugelnoot, rode es, rode iep, acacia en rode kastanje.

Afb. 12. De oprijlaan, 1936. (anonieme foto)

In de ondergroei worden behalve een natuurlijke struiklaag hier en daar nog steeds sierheesters aangetroffen als dwergkwee, chinees klokje, ranonkelstruik, boerenjasmijn, kerspruim, sneeuwbes, prachtframboos, wollige sneeuwbal e.a. Opvallend zijn in de randen van de bossen de donkere kerspruim, *Prunus cerasifera nigra*.

In de noordrand, waar al sinds de 17de eeuw de nutstuinen lagen, werd een nieuwe nutstuin aangelegd met daarbij een oranjerie. Die tuinen zijn aan de noord- en oostzijde begrensd door een hoge spouwmuur met ezelsrug waartegen leifruit en muurkassen gebouwd werden. Ten noorden van deze tuinmuur ligt in de berm van de even oude lindenberçeau de stookkelder met gemetselde schoorsteen voor de verwarming van het kassencomplex. Voor de watervoorziening werden twee putten gemetseld met een buisverbinding naar de kasteelgracht. Hiervan is er nog een in gebruik, en van het kassencomplex resteren nog de grote kas, perziken-muurkas en een aantal broeibakken (afb. 13). De toegang naar de nutstuin wordt gevormd door een haagbeuk-berçeau. Ten

Afb. 13. Het kassencomplex in de nutstuin, 1926. (detail luchtfoto KLM 3286)

noordwesten van deze nutstuin en lindenberçeau lag nog een tweede tuin, de vollegronds moestuin, eveneens aan noord- en oostzijde ommuurd waartegen leifruit, voornamelijk pruim en perzik was geplant. Deze tuinmuur is in 1985 na een strenge vorstperiode grotendeels omgevallen en vervangen door een beukenhaag (opkweek van eigen zaailingen van een verdwenen grote beuk ten noorden van het kasteel).

Op het omgrachte perceel 'extra best weiland' ten zuiden van het kasteel werd een combinatie van sier- en nutselementen aangelegd: een wildbaan/hertenkamp als vista met achterin een rietgedekte stal in chaletstijl, omgeven door een massief ijzeren hek met gebogen staanders, voorts een uitgebreide menagerie bestaande uit een dubbele duivenvolière en een fazanterie van zeven volièrès met nachthokken op een gebogen gemetselde plint. De voor- en zijgevels bestonden uit een vakwerkconstructie, gevuld met half-houts knuppelwerk. Twee tropische volièrès met verwarmd nachtverblijf en een eendenvijvertje met dubbel nachthok completeerden dit fraaie geheel. Tegenover het eendenvijvertje lag voorheen een tennisbaan.

Ten zuiden van de menagerie werd een boomgaard van 30 are aangelegd met vooral hoogstamfruit, welke nog deels in tact is.

In 1930 moest Onnes om financiële redenen Nijenrode verkopen.

De kunsthandelaar Goudstikker (1897-1940) werd de nieuwe eigenaar, die vanaf 1935 kasteel en park openstelde voor het publiek, vooral ten behoeve van veilingexposities. Het achterstallig onderhoud in het park werd met hulp van de gemeente weggewerkt, de tennisbaan werd vervangen door een buxuslabyrint van 400 m² (afb. 14) naar 17de-eeuws ontwerp (Harley Manuscripten) en het rosarium werd opgeknapt en van nieuwe rozen voorzien.¹⁰ Veel van de nog aanwezige tuinornamenten zijn door Goudstikker naar Nijenrode gehaald. Tussen het eikenplein ten noordwesten van het kasteel en de Kastanjelaan langs de nutstuin werd een beukenlaantje aangeplant.

Tussen 1940 en '45 was Nijenrode in handen van de Duitse kunsthandelaar Miedl. Het park kwam redelijk ongeschonden de oorlog door, al blijkt uit de

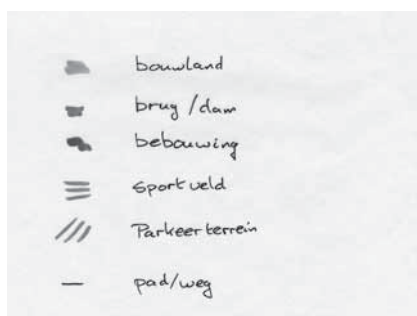
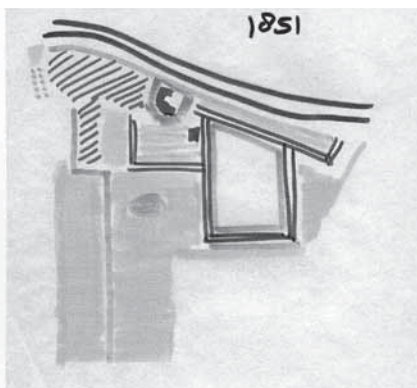
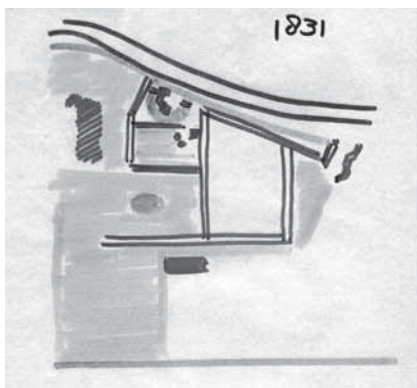
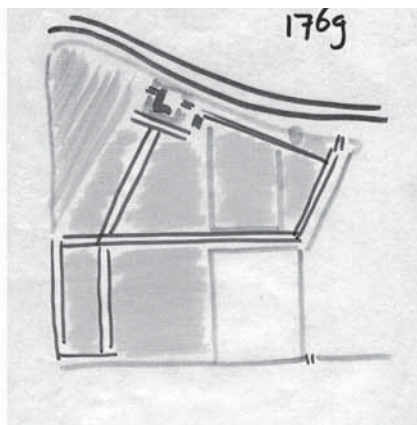
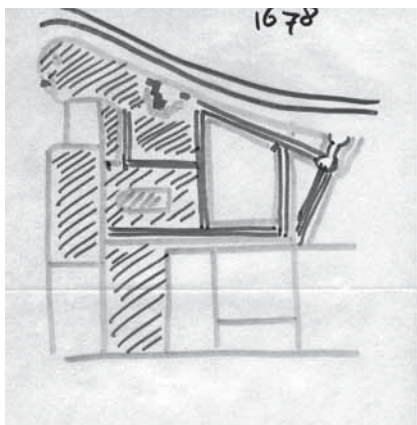

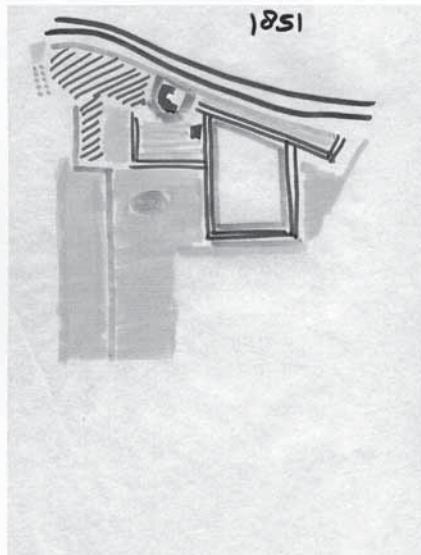
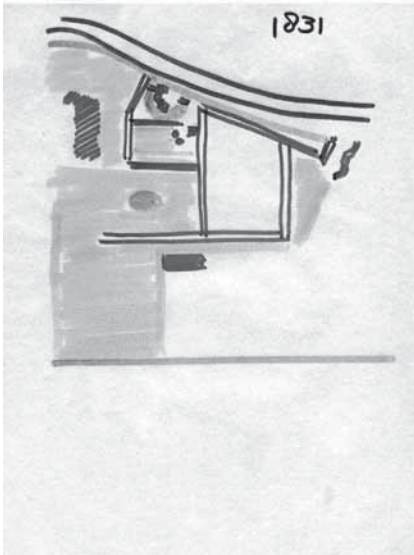
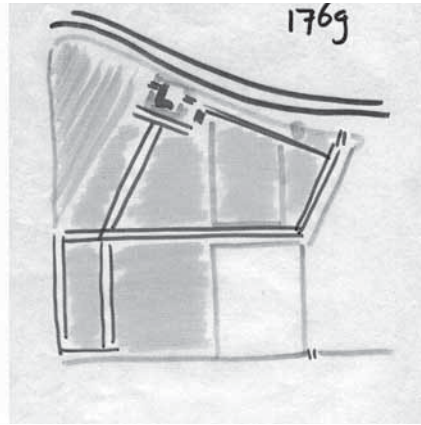
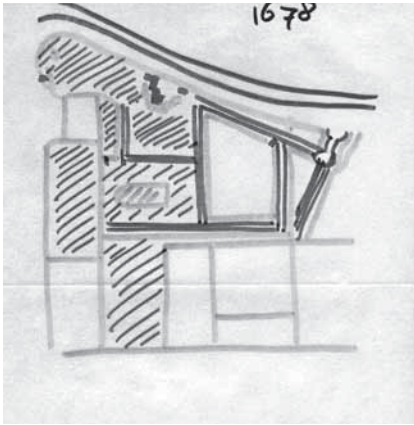
Afb. 14. Reconstructie labyrint.
(Gert Immerzeel, 1980)

jaarring-tellingen dat er behoorlijk wat gekapt is in die periode. De tuinbaas van Goudstikker, Heinhuis, bleef op de plaats wonen en werken, evenals een deel van het personeel. De karige salarissen werden in natura aangevuld met hout en zelf verbouwde aardappelen en groenten. De strenge winters en schaarse middelen betekenden wel dat de inhoud van de oranjerie verloren ging door bevrozing, evenals de tropische vogels, waarvan de volières al aan het einde van de oorlog gesloopt werden.¹¹

Toen aan het einde van WOII landgoed Nijenrode gebruikt werd voor huisvesting van ca. 3000 Duitse krijgsgevangenen + uitrusting, werden de vele paarden die ze bij zich hadden deels in de hertenkamp gezet, maar het overgrote deel van de paarden werd naar de weilanden ten westen van het landgoed gebracht, waarvoor een brug gebouwd werd van hiervoor omgezaagde populierenstammen uit de westelijke bosrand.

Vanaf 1946 werd het huidige onderwijsinstituut op Nijenrode gevestigd, eerst als huurder en vanaf 1950 als eigenaar. Deze vestiging zou aanzienlijke gevolgen hebben voor het landgoed. Zo zijn er in de loop der jaren ten behoeve van onderwijs en huisvesting diverse gebouwen verrezen. De bouwlocaties werden zodanig gekozen dat er zo min mogelijk bomen gekapt hoefden worden. Dit betekende wel dat de hoofdstructuur van het park vertroebelde door het dichtbouwen van open ruimten en soms ook van een zichtas. Een tweede grote invloed van het instituut op het landgoed betreft de infrastructuur: de hoofdlanen werden geasfalteerd en de voorheen onverharde bospaden werden grotendeels halfverhard, uitgezonderd een paar paden die dan ook snel verdwenen zijn. Ten behoeve van kabels en leidingen is zeer veel graafwerk verricht wat aanzienlijke schade aan

Schets van de ontwikkeling van het park in de loop der eeuwen. (G. Immerzeel)

vooral de laanbomen veroorzaakt heeft. In de zuidwesthoek van het park werden twee sportvelden aangelegd en in het westelijk deel een dubbele tennisbaan. Het onderhoud beperkte zich de eerste decennia vooral tot 'poetswerk' terwijl er constructief weinig gebeurde behalve dan de aanplant van de beukenlaan begin vijftiger jaren na het wegvallen van de iepen.

De nutstuin werd een tijd verpacht aan een groentekweker en de oranjerie werd garage en later werkplaats. In de 60-er jaren verrezen studentengebouwen in grote delen van de oude moestuin.

Tijdens de ontgroeningen van nieuwe studenten werd in het park op grote schaal gesprokkeld en werd de klimop van de bomen verwijderd. Voor de verzorging van de boomgaard werd een lokale fruitkweker ingehuurd en het gras van de parkweiden werd 'op stam' geveild.

In 1975 werd ten behoeve van studentenhuisvesting, een mensa, een sporthal, parkeerterreinen en sportvelden het park met ca. 20 ha in westelijke richting uitgebreid. De voormalige weidegronden werden opgespoten met ruim 1½m zand, klei en veen, afkomstig van de verbreding van het Amsterdam- Rijnkanaal, een ophoging waarvan door inklinking van het vijf meter dikke veenpakket slechts 10% zou overblijven. De hoofdstructuur van deze uitbreiding is, voor zover mogelijk was, geïnspireerd door de Engelse Landschapstijl. In 1985 is de bestaande Beukenlaan met 200 m. in westelijke richting verlengd en enkele jaren later doorgetrokken tot het kanaal met pionier-laanbomen als abeel en populier tot een bijna een kilometer lange laan, welke eindigt in een cirkel van Italiaanse populieren.

In 1988 is het terrein nogmaals uitgebreid met ca. 9 ha naar het zuiden, o.a. ten behoeve van ontsluiting en parkeervoorzieningen. In dezelfde tijd verrees aan de noordzijde van het oude landgoed een uitbreidings-woonwijk van Breukelen, zodat het oude landgoed inmiddels aan drie zijden ingesloten raakte en de visuele relatie met het omringende landschap verloren ging.

Beheer en onderhoud zijn tegenwoordig meer gericht op duurzame instandhouding waarbij kwaliteit en zorgvuldigheid voorop staan. Ondanks alle veranderingen en latere bebouwingen ademt het oude kasteelpark nog altijd die bijzondere sfeer uit die zo kenmerkend is voor oude landgoederen en buitenplaatsen. De 17de-eeuwse lanenstructuur is nog grotendeels aanwezig en waar nodig uitgebreid en ingeboet, en in het latere landschapspark is het aange-naam verpozen. Veel van de exoten die toegepast zijn bij de landschappelijke aanleg hebben de zware omstandigheden van zeer natte komklei op veen uit-

eindelijk niet overleefd en zijn verdwenen. Inboeten is dan zinloos en bijplanten in een oud bos is sowieso vrijwel ondoenlijk. Gelukkig zorgt de rijke bodem voor veel natuurlijke verjonging waaruit geselecteerd wordt voor de volgende bosgeneratie, welke zo geleidelijk zijn plek inneemt tussen de oude generatie. Binnen de cultuurhistorische structuren en waarden is lokaal ruimte voor een meer natuurlijk beheer hetgeen kwaliteitsverhogend werkt. Veel historische parken zijn naast hun cultuurhistorische waarden ook befaamd om hun hoge natuurwaarden, zo ook Nijenrode. De honderdduizenden stinzenplanten, zoals de bostulp en de holwortel, welke in het voorjaar in het park voor een vrolijke toets zorgen zijn een historische cultuurwaarde, goed gedijend door een natuurlijker beheer.

Het kasteelpark van Nijenrode is ook befaamd vanwege het voorkomen van meer dan 1250 soorten paddenstoelen waaronder zeer veel bijzondere soorten. Veel hiervan zijn vooral gebonden aan de historische structuur als oude lanen met een schrale berm en bomenpleinen, terwijl andere soorten meer voorkeur hebben voor de 'beheerste wildernis' dieper in het park. De huidige waarde van het kasteelpark laat zich het beste omschrijven als een succesvolle combinatie van historie, cultuur en natuur.

Noten

- 1 Tijdens de ontginningen waren er conflicten tussen de lokale machthebbers, vronheren, en de bisschop; zo bevorderde de vronheer van vronhoeve De Poel de bouw van slot Ruwiel, terwijl iets verder aan de Aa Huis ter Aa door de Bisschop bevorderd werd.
- 2 HUA GA Bibl. VIII F20-6, 'een korte Beschrijvinge van de Ridderhofstadt Nijenrode, soo veel men uyt de oude papieren heeft konnen opsoeken, opgesteld in de maand februarij des Jaars 1717'.
- 3 Afgebeeld is een reconstructie-tekening in *De Nederlandse Buitenplaats* 1983, door Jhr. Dr. H.W.M. van der Wyck.
- 4 Dorpsgerichten Breukelen-Nijenrode 1734-40.
- 5 HUA Archief Dorpsgerichten inv. Nr. 367 fol 73 verso, 74, 73 recto dd 20 dec 1734.
- 6 Veilingbiljet HUA 260.
- 7 Bij recent archeologisch onderzoek in voorjaar 2010 ivm funderingswerk kasteelgracht zijn grote hoeveelheden pitten aangetroffen van vooral perzik, abrikoos, kers en amandel
- 8 Mondelinge mededeling J.Rijkse, pachter 2e helft 20e eeuw.
- 9 *Het Nieuws van den Dag*, 5 sept 1908.
- 10 De rozen waren geleverd door de Naardense rozen-kweker Van Rossem, *Goois Buitenleven* oct. 1936.
- 11 Mondelinge mededeling mej. A.Heinhuis (dochter tuinbaas 1936-1969).

Bronnen

- Bos, I.J., et al., 2009. *Influence of organics and clastic lake fills on distributary channel processes in the distal Rhine-Meuse delta (The Netherlands), Paleogr.*
- Buitelaar, A.L.P., 1993. *De Stichtse ministerialiteit en de ontginningen in de Utrechtse Vechtstreek*, Uitg. Verloren, Hilversum.
- Donkersloot-de Vrij, Marijke, 1985. *De Vechtstreek*, Heureka,/Weesp.
- Manten, Arie A., 2001. *Breukelen en omgeving tussen 400 en 1200*, Stichting Historische Reeks Breukelen, Verloren, Hilversum.
- Olde Meierink drs. B. e.a. BBA, 2004. *Kasteel Nijenrode, Bouwhistorisch onderzoek en waardstelling*.
- Olde Meierink drs. B. e.a. (red.), 1995. *Kastelen en ridderhofsteden in Utrecht*, Matrijs, Utrecht.
- Postma, E.B.J., en G.J. Immerzeel (bew.), 2006. *'Nijenrode in prent'*, 3de herziene druk, uitg. Stichting Nyenrode, Breukelen/Canaletto/Repro-Holland, Alphen aan den Rijn.
- Wyck van der, Jhr. Dr. H.W.M., 1983. *De Nederlandse Buitenplaats*, Canaletto, Alphen aan den Rijn.
- Zijlstra, drs. Bonica, 1986. *Nederlandse Tuinarchitectuur 1850-1940*, Nederlandse Tuinenstichting.

Dit artikel is een bewerkte versie van een eerder verschenen artikel in *De Tuinbaas, kwartaalblad van het Gilde van Tuinbazen*, jrg 2009, nr 20

Voor reacties: g.immerzeel@nyenrode.nl

Spelevaren op buitens en langs de Vecht in het bijzonder

drs. R.H.M. van Immerseel

Inleiding

Buitenplaatsen en water vormen al eeuwenlang een onverbrekelijke combinatie. Grote concentraties buitenplaatsen zijn onder andere te vinden langs het Spaarne, de Vliet, de Amstel en de Vecht. Ook in namen als Vechtzigt, Vegtlust, Vechtoever, Vechtstroom etcetera is de liefde voor het water te herkennen. In dit specifieke geval de Vecht. Een rivier die zich er bij uitstek voor leende om de buitenplaatsen vanaf het water te beleven zoals de vele naar de Vecht gekeerde pronkgevels duidelijk maken.

Dichter Cornelis Loots (1765-1834) maakte de liefde voor de Vecht, die hij prefereerde boven zijn buiten, wel zeer duidelijk kenbaar.¹ Over zijn buitenplaats Vechtwensch bij Maarssen dichtte hij in 1829;

‘t Lokte me in zijn sombre kronkelgangen en bladerwelfsels. Huiwring wordt van 't hoog geboomte neergestort'. Vervolgens waande hij in het bos te zien ‘Als waren ze in hun rust gestoord, de schimmen van de voorgelachten; In 't duister glurend naar het slot’. Maar zo vervolgde Loots ‘k Begeer dat schimmenrijk te ontsnellen, en ijlings sta ik aan den stroom; Ik ben herboren uit den droom; Ik zie de blanke zeilen zwellen, of langs 't nimmer ledig pad het schip gesleept door 't schuimend nat’.

Dromend van blanke zeilen en scheepjes brengt Loots ons bij het onderwerp van dit artikel; speelvaartuigen op de buitenplaats. Bootjes waren op de buitenplaatsen mateloos populair en vormden een vast onderdeel van de ‘genietingen’ van het buitenleven. Men kon er met het speeljacht laveren of er ‘*t schubbig heir door net of angel verrassen.*’²

Naumachiae

De vroegste vorm van maritiem vermaak op buitenplaatsen betrof vermoedelijk de *naumachiae*. In de Romeinse tijd werden in speciaal daarvoor geschikte gebouwen, op kunstmatige meren en soms zelfs in onder water gezette amfiteaters levensechte zeeslagen opgevoerd. De zeeslagen kregen de naam *naumachiae*. De soldaten werden gespeeld door *naumachiarii*. Dit waren criminelen en veroordeelden die net als bij de gladiatoren elkaar op leven en dood bestreden. Tijdens de renaissance is er een herleving van de *naumachiae* maar dan op bui-

tenplaatsen en in een veel vreedzamere opzet. In Italië werden de zeeslagen vanaf de 15de eeuw vooral in adellijke kringen populair bij festiviteiten, officiële plechtigheden en huwelijken op hun landhuizen. Nog in 1685 kreeg de hertog van Brunswijk ter ere van zijn bezoek aan de Paduaanse Villa Contarini een *naumachia* aangeboden op een van de vele visvijvers van dit buiten. In Italië werd deze traditie nog lang in ere gehouden. In Milaan werd keizer Napoleon in 1807 nog een *naumachia* aangeboden.

Watersteekspelen en spiegelgevechten

Tezamen met de ideeën van de renaissance bereikte de *naumachiae* Nederland in de 16de eeuw. Op een gouache van Hans Bol uit 1589 staat het ‘Watersteekspel’ op de Hofvijver afgebeeld, gadeslagen door fraai uitgedoste bewoners van de hofstad. Het woord steekspel is misleidend want duidelijk zichtbaar zijn de kruiddampen van de kanonnen. Hoewel de precieze reden voor dit water-theater niet bekend is zal het gezien het tijdstip vrijwel zeker de overwinning in een zeeslag betreffen tussen de vloot van prins Maurits en een Spaanse armada. Op een schilderij van de Vlaamse priester en schilder Lieven Cruyl getiteld ‘feest op Chantilly’ uit ca. 1680 zijn zes kleurige speeljachten te zien fraai uitgedost met vlaggen, wimpels en tenten die vermoedelijk een zeeslag naspelen. Een grote populariteit hebben de *naumachiae* in Nederland waarschijnlijk niet genoten. Slechts enkele afbeeldingen zijn bekend. Zo schilderde Abraham Storck het speciaal ter ere van tsaar Peter de Grote op het IJ gehouden spiegel-

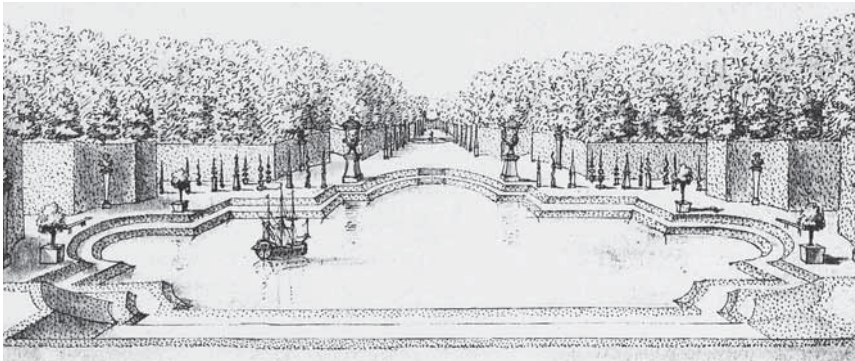
Afb. 1. *Watersteekspel op de Hofvijver*, gouache door Hans Bol, 1589. (A. Bienfait, *Oude Hollandsche Tuinen* (Den Haag 1943))

gevecht. Een vroege 18de-eeuwse gravure door Willem de Bruyn toont de Neptunusvijver van kasteel Neercanne met hierop een speelschuit die een kanon afschiet, wat een beetje karig is voor een zeeslag. Uit Frankrijk daarentegen zijn meerdere *naumachiae* bekend. In het Parijse Parc Monceau bevindt zich zelfs nog een in de 19de eeuw gebouwd heus naumachiatheater met een hardstenen colonnade.

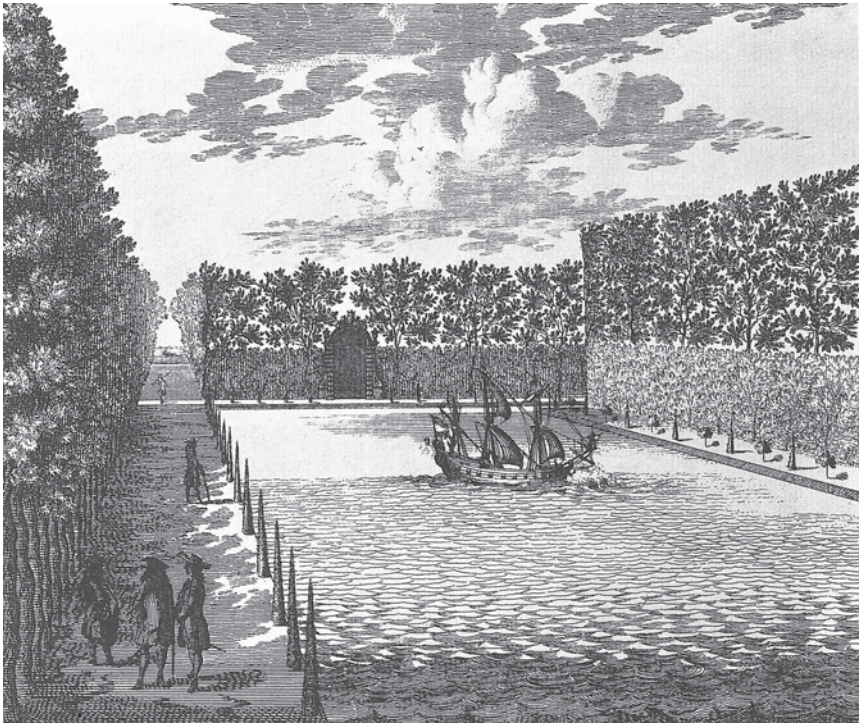
Scheepsmodellen

Voor *naumachiae* zijn in de 17de- en 18de-eeuwse Republiek geen aanwijzingen te vinden. Wel worden hier af en toe varende scheepsmodellen aangetroffen op afbeeldingen van Nederlandse buitenplaatsen. Een bekend voorbeeld was in de achttiende eeuw te bewonderen op Westermeer bij Heemstede. Hendrick de Leth tekende hier rond 1730 een getuigde driemaster die als tuinornament in de grote vijver rondvoer. De toenmalige eigenaar van Westermeer, Jacob Fruyt, was geen VOC-bewindhebber en een VOC-schip genaamd Westermeer is niet bekend.³

Anna Bienfait, auteur van het vermaarde *Oude Hollandsche Tuinen* (1943) schreef over dit fenomeen naar aanleiding van een gravure uit 1725 van de Rijswijkse buitenplaats Sion 'In dezen tuin maken wij kennis met een nieuw ornament, dat meermalen werd toegepast, de speelschuit; de sierlijke vorm van het schip, de decoratieve masten, het doorzichtig touwwerk gaven een welkome afwisseling.'⁴ In het geval van de buitenplaats Sion is er echter meer aan

Afb. 2. Buitenplaats Westermeer bij Heemstede met een driemaster als tuinornament in de grote vijver, tekening door Hendrick de Leth, ca. 1730. (Coll. Noord-Hollands Archief, Haarlem, inv.nr. 53-003467 K)

Afb. 3. Gravure met speelschuit in de vijver op de buitenplaats Sion bij Rijswijk, ca. 1700. door P. van Call. (A. Bienfait, *Oude Hollandsche Tuinen*, Den Haag 1943)

de hand. Eigenaar van 1679 tot '98 was Gerard Jansz. Putmans, oudburgemeester van Delft én bewindhebber van de VOC-kamer Delft. Vrijwel zeker betrof de afgebeelde driemaster een op schaal gemaakte kopie van het op de Delftse VOC-werf gebouwde retourschip Sion dat van 1686 tot 1709 dienst deed.⁵ Van de Ridderkerkse buitenplaats Huys ten Donck bestaat een achterglasschildering door J. Zeuner uit ca. 1781. Op deze afbeelding zijn drie scheepjes, waaronder een driemaster, op de vijver achter het huis zichtbaar. Ook hier betreft het mogelijk een kopie van het in 1745 op de Rotterdamse werf gebouwde schip 'Huys ten Donck'. De miniatuurdriemaster zal in opdracht van Otto Groeninx van Zoelen (1704-'58) gebouwd zijn. Groeninx van Zoelen was burgemeester van Rotterdam en sinds 1740 bewindhebber van de VOC-Kamer

Rotterdam. In 1746 liet hij een nieuw huis op zijn buitenplaats Huys ten Donck bouwen. Ook hier verwees Groeninx van Zoelen naar zijn VOC-achtergrond. In de centrale gang bevindt zich een stuctafereel met een VOC-schip op volle zee met de tekst 'Si je vous perd, je suis perdu'.⁶ Boven de deur naar de eetkamer bevindt zich een tafereel van een vrouw met een hoorn des overvloeds in haar handen.⁷ De figuur is zittend, in een door twee zeesterren voortgetrokken schelp, afgebeeld. Nabij haar voeten ligt een ton waarop de tekst 'VOC' staat. Het gebruik van schepen in vijvers was overigens niet typisch Nederlands, want ook op Franse gravures komen deze getuigde driemasters voor.

De 'lustplaats Suypestein'

Op de buitenplaatsen werd niet alleen gevaren, er werd ook van en naar de buitenplaatsen gevaren. De ligging is vaak met opzet aan het water gekozen. Zeker bij de Vecht zoals J.B. Christemeijer in 1837 in *Het lustoord tusschen Amstel en Grebbe* nog aanhaalde voor de omgeving van Maarssen; *'Met veel oordeel en zonderling geluk is, bij den aanleg der zich hier bevindende buitenplaatsen, voor het vergezigt partij ge-*

Afb. 4. *De lustplaats Suypestein*, gravure door J.C. Pelletier naar Cornelis Troost, ca. 1745. (Coll. Stichting P.H.B., Heerde)

trokken van den slangvormigen loop der rivier, die, door de flauwe bogten welke zij maakt, ook hier telkens de schoonste verschieten doen ontstaan'.⁸ De locatiekeuze werd echter toch vooral gemaakt vanuit praktische overwegingen. Juist bij rivieren waren de zandige oeverwallen bij uitstek geschikt om probleemloos en droog op te bouwen. Een andere belangrijk aspect was de goede bereikbaarheid over water. Zeker bij de grote trek naar buiten, waarbij het in de 17de eeuw nog gebruikelijk was om veel van het stadshuismeubilair, linnengoed en keukengerei mee te nemen, bood de tocht per boot of trekschuit vele voordelen boven de vaak onverharde wegen. Cornelis Troost maakte in 1743 een vermaard schilderij van een gezelschap dat, gezien de kennelijke staat van de heren, van een ongetwijfeld zeer gezellig verblijf op de 'lustplaats Suypestein' met de trekschuit huiswaarts keerde. Een reisje langs de Vecht buitenplaatsen met een trekschuit werd in de zeventiende en achttiende eeuw in reisbeschrijvingen veelvuldig gepropageerd. Zo nodigt Claas Bruin in zijn *De zegepraalende Vecht* uit 1719 de lezers als volgt uit *'Myn reisgenooten, maakt u vaardig, De Speelsloep wacht en legt gereed, Tot deezn korte togt, 't is waardig, Dat men een dag of ses besteed In deezze lommerryke streeken'*.⁹

Bijzondere namen

Het klinkt misschien vreemd maar in de 17de en 18de eeuw voeren Nederlandse buitenplaatsen en kastelen over de gehele wereld. Regenten uit de kustprovincies van de Republiek waren rijk geworden door de florierende handel van onder andere de VOC en WIC en de moedernegotie op de Oostzee. Deze welvaart werd voor een deel gestoken in de bouw van buitenplaatsen. De VOC opereerde vanuit zes Kamers gevestigd in Amsterdam, Zeeland, Delft, Rotterdam, Hoorn en Enkhuizen. Zo zijn op Walcheren in deze tijd grote concentraties buitenplaatsen ontstaan en lieten VOC- en WIC-bewindhebbers de nieuwe schepen vernoemen naar hun buitens met namen als Slot ter Hooge, Popkensburg en Arnestein.¹⁰ De directe band tussen buitenplaats en VOC-schip wordt langs de Vecht duidelijk als naar de eigenaren gekeken wordt. Utrecht kende geen eigen Kamer, maar enkele van de Amsterdamse VOC- en WIC-bewindhebbers bezaten buitenplaatsen langs de Vecht. Zo kocht de Amsterdamse bierbrouwer Franc van der Goes in 1775 de buitenplaats Sterreschans. In 1786 werd hij bewindhebber van de kamer Amsterdam, drie jaar later kwam 'Sterreschans' in de vaart.¹¹ Verder voeren in de 18de eeuw onder andere de, 'Gansenhof', 'Goudenstein', 'Gunterstein', en 'Vredenhof' onder de VOC-vlag. Ook Vechtse dorpsnamen kwam men tegen als het heerlijkheden betrof zoals de schepen 'Loenderveen', 'Mijnden', 'Vreeland', 'Maarsseveen', 'Loosdrecht'

Afb. 5. Het galjoot 'Zuylen' van de VOC, vermoedelijk kort na de voltooiing in 1658. Op de spiegel staat het dorp Zuylen afgebeeld. (Coll. Nederlands Scheepvaartmuseum Amsterdam, inv.nr. A. 5159)

en 'Zuylen'. Van de galjoot Zuylen is een afbeelding bekend van kort na de bouw in 1658. Op de spiegel is het dorp Zuilen afgebeeld.¹² Het aantal vernoemde Vechtbuitens is bescheiden. De reden hiervoor was dat de meeste Amsterdamse VOC-bewindhebbers verspreid over 's-Graveland, de Beemste of in de omgeving van Heemstede/Haarlem hun buitenplaatsen hadden.¹³ Veel van de buitenplaatsen die langs de Vecht verrezen in de 17de en 18de eeuw waren niet gebouwd door VOC- en WIC bewindhebbers, maar door kooplieden die dankzij deze compagnieën of handel fortuin hadden verworven. Voormalige Vechtbuitenplaatsen met namen als Angola en Lixboa herinneren hier aan. Soms kreeg een buitenplaats een wel heel bijzondere aan de scheepvaart gereleerde naam. Zo was er in Voorburg een buitenplaats met de merkwaardige naam 'In de Wereldt is veel Gevaer'. In eerste instantie lijkt dit een verwijzing naar de boze buitenwereld. Maar als beseft wordt dat de buitenplaats pal aan het destijds drukbevaren water de Vliet was gelegen komt de dubbelzinnigheid van de naam pas echt tot zijn recht. Deze associatie wordt nog sterker als men

naar de naamgever kijkt. Hiervoor komen rond 1685 twee opeenvolgende eigenaren in aanmerking, namelijk Michiel Vrolick, vendumeester van 't college ter admiraliteit te Rotterdam en de Voorburgse schipper Floris Adriaan van IJsbergen.

Langs de Vecht zijn dit soort 'maritieme doordenkers' niet te vinden, of het zou volgens dominee J. Craandijk de voormalige buitenplaats de IJsvogel bij Maarssen moeten zijn: '*Daar is de IJsvogel. Zou het ons niet verhalen van dien rustenden commandeur ter Groenlandsvaart, die het bouwde in de dagen toen Nederland nog zijn vloot uitzond naar het hooge Noorden, om den walvisch te overmeesteren in de poolzee?*'.¹⁴

Admiraalsbuitens: Trompenburg en Ruytervecht

Bijzondere buitenplaatsen in dit kader vormen Trompenburg in 's-Graveland en Ruytervecht in Breukelen. Nadat het buitenverblijf van admiraal Cornelis Tromp tijdens de Franse bezetting in 1673 verwoest was, liet hij Syllisburg bouwen, genaamd naar een van zijn grootste overwinningen op zee. De naam Trompenburg kreeg het pas later. In het interieur van Trompenburg komt het maritieme leven ruimschoots aan bod. De recente restauratie van Trompenburg heeft aangetoond dat de iconografie van de schilderijen in het woonhuis en de zaal was bedoeld om bezoekers te imponeren met de grote successen die het geslacht Tromp op de wereldzeeën had bevochten. In de vier erkers van de koepelzaal zijn de zeeslagen afgebeeld waarbij Cornelis Tromp betrokken was met daarbij zijn vier belangrijkste vlaggeschepen, de Aemalia, de Hollandia, de Comeetstar en de Witte Olifant.

Op het dak van het huis bevindt zich een uitkijkpost vanwaar naar men zegt Tromp de Zuiderzee kon zien. Uniek voor 's-Graveland is dat het huis vrijwel geheel door water is omgeven. Uniek voor Nederland is dat het huis een bakstenen binnenmuur kent die bekleed is met planken aan de buitenzijde. Men zou zich bijna op een schip wanen ...

Een omgekeerde naamgeving is aan te treffen bij de Vechtbuitenplaats Boom en Bosch. Langs de Vecht kocht Engel baron de Ruyter omstreeks 1680 een buitenplaats.¹⁵ Engel, zoon van admiraal Michiel Adriaanszoon de Ruyter, was op zijn 30ste al vice-admiraal van Holland en West-Friesland. Hij vocht onder andere in de Tweede (1665-'67) en Derde (1672-'74) Engels-Nederlandse Oorlog. Zonder al te grote bescheidenheid herdoopte Engel zijn buitenplaats in Ruytervecht. Rond 1700 kreeg Ruytervecht zijn huidige naam Boom en Bosch. Of Engel een zelfde maritiem decoratieprogramma als Cornelis Tromp voor

Afb. 6. Een van vlaggenschepen van Cornelis Tromp uit de koepelzaal van Trompenburg. (Foto Hans Vlaardingbroek, architectenbureau Vlaardingbroek en Wevers, Utrecht)

Afb. 7. Engel de Ruyter op 19-jarige leeftijd (1669) door Ferdinand Bol. De achtergrond met een vloot verwijzend naar zijn benoeming tot kapitein in dat jaar bij de Admiraliteit van Amsterdam is geschilderd door Willem van de Velde. (Coll. Het Koninklijk Kabinet van Schilderijen Mauritshuis, inv.nr. 19)

ogen had is niet bekend. De ambitie is er mogelijk wel geweest getuige een portret van hem uit 1669, op 19-jarige leeftijd, door Ferdinand Bol waarbij Willem van de Velde de vloot op de achtergrond schilderde. In 1683, drie jaar na de aankoop, overleed Engel de Ruyter.

Het nuttige

Hoewel voor het reizen van en naar de buitenplaats veel gebruik werd gemaakt van het dichte netwerk van trekschuiten bezaten veel buitenplaatsbezitters een eigen jacht. 's Zomers trok menigeen er met al dan niet overdekte boeiers en speeljachten, trekjachten of zeiljachten op comfortabele wijze naar de buitenplaats. P.J. Lutgers stoffeert in zijn *Gezigten aan de Rivier de Vecht* zijn litho's met een keur aan bootjes en schepen.¹⁶

Afgaand op boedelbeschrijvingen en afbeeldingen waren de buitenplaatsen van oudsher bevolkt met scheepjes in vele soorten en maten, voor het plezier, voor de sier, voor het nut, als speelgoed of een combinatie hiervan. Eenvou-

Afb. 8. Een trekschuit vaart voorbij de buitenplaats Over-Holland nabij Nieuwersluis. (P.J. Lutgers, *Gezigten aan de Rivier de Vecht naar de natuur geteekend en op Steen overgebracht*, Utrecht 1836)

dige schuiten of kleine platbodems werden voor het onderhoud aan de waterpartijen zoals baggerwerk of het 'krozen' waarbij met een schep het kroos van het oppervlaktewater werd geschept. Uit boedelbeschrijvingen blijkt dat men voor het vissen vaak een aparte 'visschuit' bezat met alle toebehoren zoals viskaar, vismanden en fuiken. Vis vormde immers een substantieel onderdeel van het dagelijks menu en de vijvers dienden als garantie voor verse vis op tafel.

Het aangename

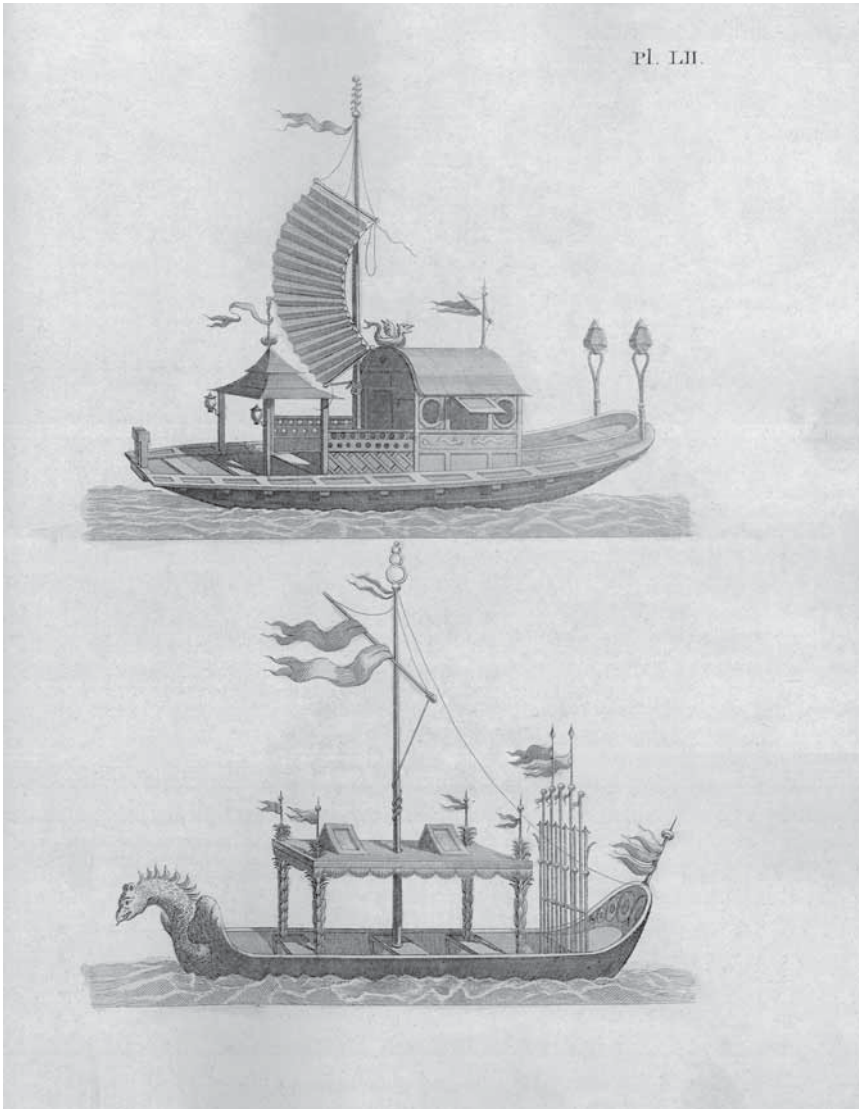
Ook koos men vanaf de buitenplaats 'het ruime sop' om in de omgeving vis te vangen. Het vissen werd als een vermaak op zich gezien. Zo beschreef Otto van Eck in 1795 op 15-jarige leeftijd in zijn dagboek een dagje vissen vanaf de buitenplaats de Ruit aan de Vliet: *'Vandaag heb ik veel plezier gehad. Vanmorgen ben ik niet in Delft [waar de familie woonde], maer met de hr. V. Doeveren met een scheepje uit hengelen geweest in de veenen. Hoewel onze vangst niet groot en de reis haest*

Afb. 9. Het eilandje bij Slotzigt omstreeks 1835. (P.J. Lutgers, *Gezigten aan de Rivier de Vecht naar de natuur geteekend en op Steen overgebracht*, Utrecht 1836)

*niet waard was, zo hebben wij egter veel plaizier gehad, zo met vaeren als met ons, daer het zeer mooi weer was, eens te baden, twelck zeer verfrischend was.*¹⁷

Talloos zijn de voorbeelden van prenten en foto's waarop men varende buitenplaatsbewoners en hun gasten ziet. Het kan dan ook niet anders of het roeien en spelevaren moet een veel gebezigd tijdverdrijf zijn geweest waarbij men 's zomers de verkoeling van het water opzocht. Een voorbeeld hiervan toont een afbeelding van P.J. Lutgers van het eilandje bij Slotzigt. Daar ziet men een voornaam gekleed gezelschap met vlag en wimpel een tochtje maken in een speelsloep. Voor het varen gebruikte men overigens niet alleen gewone bootjes maar de meest vreemdsoortige en buitenissige vaartuigen. Voorbeeldenboeken zoals Gijsbert van Laars' *Magazijn van Tuinsieraden* uit 1802 en M. Boitard, *Manuel de l'Architecture des jardins* uit 1825 tonen een grote variëteit en creativiteit in vaartuigen variërend van Chinese sampans tot drakenboten.

Afb. 10. Scheepjes in Chinese stijl. (G. van Laar, *Magazijn van Tuin-Sieraden*, Amsterdam, 1802, plaat LII)

Vlotbruggen en trekvloten

Een aparte categorie vormden de zogenaamde vlotbruggen en trekvloten. Trekvloten waren kleine overzetters die door een gespannen en met het vlot verbonden touw van beide oevers binnengehaald konden worden. In de veldvijvers van paleis Het Loo rond 1900 verbond een fraai vlot het eiland met de oever. Naar het verhaal wil gebruikte prins Hendrik het eiland als toevluchtsoord als hij koningin Wilhelmina wilde ontlopen. Helaas voor hem betrof het een trekvlot ... Bij vlotbruggen kon men de walkanten rakende delen van de brug optrekken en de brug vervolgens als vlot gebruiken. Hoewel dergelijke vlotbruggen op vele buitenplaatsen voorkwamen zijn zij tegenwoordig uiterst zeldzaam. Op de buitenplaats Dordwijk in Dubbeldam bij Dordrecht gelegen is enkele jaren geleden een replica van een verdwenen vlotbrug teruggeplaatst.

Noten

- 1 J.B. Christemeijer, *Het lustoord tusschen Amstel en Grebbe, en elders in het Sticht van Utrecht*, 1ste deel (Schoonhoven 1837), 95-96.
- 2 Jan de Marre, *Hof- en Mengeldichten* (Amsterdam 1746).
- 3 Zie www.vocsite.nl/schepen.
- 4 A. Bienfait, *Oude Hollandsche Tuinen* (Den Haag 1943), 145.
- 5 A. Witsenburg, 'De buitenplaats Sion' in E. den Hartog en R. Deuling (red.), *Buitenplaatsen in de omgeving van Delft. Jaarboek Kastelenstichting Holland en Zeeland 2008*, 76-106, aldaar 78-79.
- 6 R. van Hilten, 'Huys ten Donck te Ridderkerk, in J. Stöver (red.), *Kastelen en buitenplaatsen in Zuid-Holland* (Zutphen 2000), 394-399 aldaar 394.
- 7 I. Thoen, *Het Huys ten Donck en de familie Groeninx van Zoelen* (Rotterdam/Zutphen 2006), 15.
- 8 J.B. Christemeijer, *Het lustoord tusschen Amstel en Grebbe, en elders in het Sticht van Utrecht*, 1ste deel (Schoonhoven 1837), 89.
- 9 *De Zegepraalende Vecht, vertoonende verscheide gesichten van lustplaatsen, heeren huysen en dorpen beginnende van Utrecht en met Muyden beschuytende* (Amsterdam 1719).
- 10 E. den Hartog, 'Over de kastelen en buitens van Zeeland' in E. den Hartog, C.E. Heyning, R.H.M. van Immerseel en A. Coops (red.), *Aspecten van Zeeuwse Buitenplaatsen*, Jaarboek Kastelenstichting Holland en Zeeland 2008, 7-48 aldaar 23-25.
- 11 J.E. Elias, *De vroedschap van Amsterdam 1578-1795* (Amsterdam 1963), deel 2, 970.
- 12 Nederlands Scheepvaartmuseum Amsterdam, Het galjoet 'Zuylen' van de VOC, vermoedelijk kort na de voltooiing in 1658. Inv.nr. A. 5159.
- 13 Alleen al 's Graveland telde op hooguit 20 buitenplaatsen naast het schip 's-Graveland vijf vernoemde VOC-schepen (Hilverbeek, Noord Wolfsbergen, Spanderswoud, Trompenburg en Westerveld). Zie www.vocsite.nl/schepen.
- 14 J. Craandijk en P.A. Schipperus, *Wandelingen door Nederland met pen en potlood*. Deel 2 (Haarlem 1876), 256.
- 15 E. Munnig Schmidt en A.J.A.M. Lisman, *Plaatsen langs de Vecht en de Angstel* (Alphen aan den Rijn 1993), 94, 218.
- 16 P.J. Lutgers, *Gezigten aan de Rivier de Vecht naar de natuur getekend en op Steen overgebracht* (Utrecht 1836).
- 17 A. Baggerman e.a., *Het dagboek van Otto van Eck (1791-1797)* (Hilversum 1998), 245.

Trompenburg te 's-Graveland

drs. Y. van der Linden

Met de openstelling van **Trompenburg** te 's-Graveland door het Rijksmuseum vanaf 2006 is de belangstelling voor dit bijzondere huis toegenomen.¹ Hoewel het sinds 1936 rijkseigendom is, en in beheer bij de Rijksgebouwendienst, was het tot dat moment vrijwel ontoegankelijk voor het publiek. Er werd daarom in publicaties nauwelijks aandacht aan besteed. Sinds de openstelling hebben honderden bezoekers een kijkje kunnen nemen, en is een publicatie verschenen waarin de geschiedenis van het gebouw kort en bondig uit de doeken wordt gedaan.² De hernieuwde belangstelling voor het huis ontstond overigens al in 2001 tijdens de Manifestatie Historisch Interieur, aan de vooravond van een groot-schalige restauratie van zowel het in- als exterieur. Het interieur van het huis werd toen opgenomen in de publicatie *Leven in toen* waarin door een groep specialisten een top 100 van bijzondere en authentieke Nederlandse interieurs uit de periode 1600-1940 werd beschreven en afgebeeld. **Trompenburg** vertegenwoordigt hierin samen met de interieurs van ridderhofstad **Gunterstein** en de villa **Meentwijck** de Gooi- en Vechtstreek.³

Bijzonder aan het artikel over **Trompenburg** in deze publicatie is dat de auteur heeft getracht aan de hand van de boedelinventaris uit 1692, opgesteld door notaris J. van Ulenbroeck na het overlijden van bouwheer Cornelis Tromp (1629-'91), de verschillende ruimten in het huis te identificeren. Dit handschrift, thans in de collectie van het Nederlands Scheepvaartmuseum te Amsterdam, vormt ook het uitgangspunt voor het onderhavige artikel waarin een gewijzigd voorstel voor de identificatie van de verschillende kamers wordt gegeven.⁴

De boedelinventaris van Cornelis Tromp

In de boedelinventaris van Cornelis Tromp wordt een overzicht gegeven van diens eigendommen bij zijn overlijden in 1691. Achtereenvolgens komen eerst de onroerende goederen, de kostbaarheden in de huizen in Amsterdam en 's-Graveland, de schilderijen, de boeken en ten slotte het overige huisraad aan bod. Steeds worden eerst de goederen in het huis aan de Keizersgracht te Amsterdam en vervolgens die in **Trompenburg** te 's-Graveland genoemd; binnen

Afb. 1. 'Trompenburgh, uit de plaats van ter zijden te zien', H.S. Numan 1794. (aquarel en inkt, part. coll.)

elk huis worden de goederen per kamer genoteerd. De taxaties die achter de goederen werden genoteerd vertellen iets over de waardering en de uitvoering van deze zaken. Uit de enorme overvloed aan goederen ontstaat niet alleen een beeld van de enorme rijkdom van de overledene, die tot de rijkste inwoners van de republiek kon worden gerekend, maar ook van de aankleding van de verschillende kamers én hun functie. Alvorens een rondgang te maken door het huis komt hier eerst de bouwgeschiedenis kort aan bod.⁵

Na de ontginning en aanleg van de strook grond waarop 's-Graveland werd aangelegd, werd de kavel waarop het huis thans staat door middel van verloting toebedeeld aan Andries Bicker (1586-1652). Via vererving kwam het in bezit van Joan van Hellemont die er in 1654 een landhuis liet bouwen, genaamd **Hoge Dreuvik**. Na diens overlijden in 1665 wordt diens weduwe, Margaretha van Raephorst (?-1690), eigenares. Zij hertrouwt in 1667 met Cornelis Tromp,

zoon van admiraal Maarten Harpertsz. Tromp (1598-1653) en zelf korte tijd luitenant-admiraal-generaal van de Republiek. Op 2 februari 1673 staken Franse troepen het landhuis in brand, na het dorp 's-Graveland en alle buitens te hebben gebrandschat. Herstel volgde spoedig, want vóór 1678 moet begonnen zijn met het bouwen van een nieuw buitenhuis, toen **Syllisburg** genoemd, vermoedelijk bovenop de fundamenten van het verwoeste **Hoge Dreuvik**. De noordelijke buitenmuur van het zogenaamde corps de logis, het vierkante gedeelte van het huis, is namelijk zo'n zestig centimeter langer dan de zuidelijke muur. De koepelzaal en het tussenlid, de verbindingsgang naar het corps de logis, zijn zeer waarschijnlijk op nieuwe fundamenten neergezet. Aan het interieur wordt omstreeks 1684 gewerkt, aangezien een van de aanwezige plafondschilderingen in dat jaar is gedateerd. Aan de indeling van het interieur werd sindsdien weinig meer gewijzigd; de meest opvallende wijzigingen betreffen het verdwijnen van twee steektrappen in het tussenlid en het aanbrengen van twee kachelnissen in de 18de eeuw.

Het geheel werd geheel vrijliggend in de vijver aangelegd, en de landing aan de oostzijde van het huis was via een lange brug over het water bereikbaar. Om het huis werd een groot park aangelegd, bestaande uit enkele rechthoekige eilanden aan beide zijden van het huis, en een lang lanenstelsel waarin onder meer een ronde vijver was te vinden. Thans resteert alleen nog dit laatstgenoemde element.

Een rondgang door de Trompenburg in 1692

De rondgang door de **Trompenburg** begint, zonder dat de boedelinventaris hier gewag van maakt, op de zogenaamde hoofd- of bel-etage, bereikbaar vanuit de hal op de begane grond via een marmeren trap. Vanuit de hal op de bel-etage, die ook nu nog net als toen gedecoreerd is met schilderijen die in op maat gemaakte nissen in de muren zijn aangebracht,⁶ betreedt men het appartement van Cornelis Tromp. Dit was aan de noordzijde van de *gallerije* of gang gelegen, die het huis in tweeën deelt. De eerste ruimte die men hier betreedt wordt de *eerste kamer* genoemd, en was eenvoudig gemeubileerd. Dat deze ruimte als antichambre fungeerde, waar gasten konden worden ontvangen, bewijst het onderwerp van het hier nog steeds aanwezige plafondstuk, dat Aurora, godin van de dageraad voorstelt, van de hand van de schilder Johannes Voorhout. Aan Voorhout wordt een plafondstuk met hetzelfde onderwerp toegeschreven, dat is aangebracht in de hal van het poppenhuis van Petronella Oortman, eveneens een plek waar men in eerste instantie zijn gasten kon ontvangen.⁷

Vanuit de *eerste kamer* betrad men vervolgens de *slaepkamer van Sijn Exellentie*, dat onder meer van een kostbaar hemelbed, een wandtapijt, een spiegel en een vloerkleed was voorzien. Net als de *eerste kamer* bezit deze ruimte nog de oorspronkelijke plafondschildering. Hierop is de mythologische liefdesgeschiedenis van Selene en de herder Endymion uitgebeeld. De maangodin had haar zinnen gezet op deze knappe sterveling, maar om zijn schoonheid te behouden had Zeus hem voor eeuwig in slaap gebracht. Dat dit een uitermate geschikt onderwerp was voor een slaapkamer blijkt uit het feit dat enkele jaren eerder op paleis Soestdijk de schilder Gerard de Laïresse hetzelfde onderwerp verkoos voor een schoorsteenstuk voor de slaapkamer van prinses Mary Stuart II.⁸ Achter deze ruimte lagen oorspronkelijk twee kamers, de *garderobe van haer Exellentie* en de *garderobe van Zijn Ex(ellent)ie*, maar vanwege het doorbreken van de scheidingswand, nog zichtbaar in het plafond met geschilderde vogels, is het thans één ruimte. Het huisraad in de beide garderobes was eenvoudig van aard. Daarnaast kwamen in de eerstgenoemde ruimte ook enkele bijbels voor. De opzet van het hierboven beschreven appartement, opgebouwd uit anti-chambre, slaapkamer en een of meerdere, kleine privévertrekken (in dit geval dus een garderobe), is ontstaan in de tweede helft van de 17de eeuw, en was elders in andere landhuizen en paleizen in de Republiek eveneens te vinden. Zo bestaat de eerste verdieping van het corps de logis van paleis Het Loo bij Apeldoorn uit de appartementen van koning-stadhouder Willem III (1650-1702) en diens gemalin Mary Stuart II (1662-'94), die aan weerszijden van het trappenhuis en de grote zaal waren ingericht. Aangezien **Trompenburg** kleinschaliger van aard is dan Het Loo, is er slechts ruimte voor één appartement. Deze zijde kan worden bestempeld als de privézijde; de beide ruimtes aan de andere zijde hadden een meer openbaar karakter. Aan deze andere zijde van de hal op de bel-etage betreedt men namelijk allereerst de *schilderij kamer*. Deze kamer moet vrij vol hebben gestaan, aangezien er twee bedden stonden en nog eens twaalf stoelen. Daarnaast waren de muren vanaf de lambrisering tot het plafond behangen met maar liefst 35 schilderijen, terwijl elders in het huis nog eens ruim dertig schilderijen, voornamelijk portretten waren opgehangen. Via een deur in de wand betrad men vervolgens het zeer ruime *groot Salet*, dat samen met de *Sael* als de twee belangrijkste ontvangstruimtes van het huis moeten hebben gediend. In deze ruimte bevond zich in de eerste plaats een eikenhouten hemelbed, dat van zeer kostbare damasten behangsels was voorzien. Het werd getaxeerd op 600 gulden, en behoorde daarmee tot de hoogst getaxeerde meubelen van het huis. Aan de muur hingen twee spiegels in ver-

Afb. 2. Plafondschildering met exotische vogels in de gang op de eerste verdieping. (Foto Rijksmuseum)

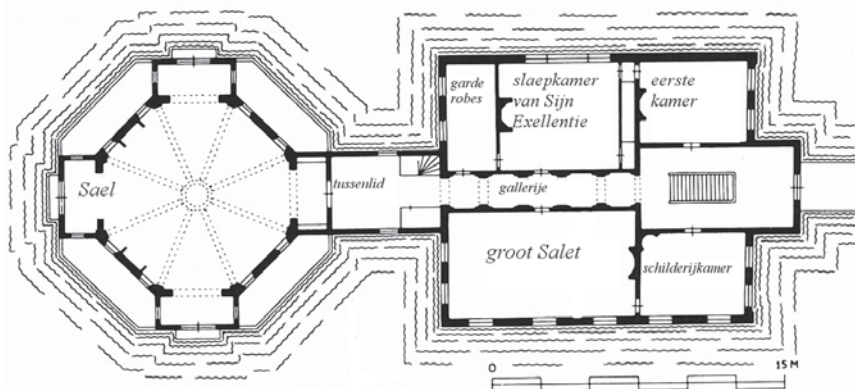
gulde lijsten, en tegen de wand stonden onder meer twee kabinetten, waarvan een van ebbenhout, en veertien stoelen, een vergulde tafel en een voetstuk voor een koelvat. Deze laatstgenoemde elementen doen vermoeden dat deze ruimte ook kon worden gebruikt als eetzaal.

Aan het einde van de *gallerije* ligt de achthoekige *Sael*, hét pièce de résistance van **Trompenburg**. Ongetwijfeld gebaseerd op of in ieder geval geïnspireerd door de Oranjezaal van paleis Huis ten Bosch te Den Haag, met schilderingen op doek aan weerszijden van de ramen en een volledig beschilderde houten koepel, vormt het het einde van de as van het huis en de plek waar twee generaties Tromp op voorstelijke wijze worden verheerlijkt. Zo komen Cornelis en diens vader Maerten voor op grote schoorsteenstukken, en is in de vier grote nissen een in vele kleinere schilderingen opgebroken doorgaande voorstelling van een zeeslag zichtbaar. Boven deze nissen komen allegorische figuren voor die de vier werelddelen voorstellen, en in de koepel is een geschilderde balustrade aangebracht, waarachter allerlei in exotische kostuums gestoken muzikanten optreden. Helemaal bovenin zijn de vier elementen afgebeeld, en ten slotte de oppergod Zeus, herkenbaar aan diens adelaar en een bundel bliksemstralen in zijn hand.

Door de overvloed aan decoraties is er verhoudingsgewijs weinig ruimte om hier een grote hoeveelheid meubelen te plaatsen.⁹ Volgens de boedelinventaris kon er een *Oostindische geweerkas* worden aangetroffen, en verder elf notenhouten stoelen, acht bloempotjes en een theetafel met daarop een theeservies.

De *Oostindische geweerkas* is thans het enige nog resterende meubel van de oorspronkelijke inrichting dat over is. Het maakt sinds 1884 onderdeel uit van de collectie van het Rijksmuseum.¹⁰ Problematisch is de oorspronkelijke plaatsing van het object in de *Sael*. Door de overvloedig aangebrachte wanddecoraties lijkt op het eerste gezicht geen muurruimte beschikbaar om dit object aan de muur op te hangen. Vermoedelijk was het aangebracht boven de toegangsdeuren naar deze ruimte. Het hier thans aanwezige achtregelige gedicht werd pas in de 18de eeuw aangebracht door Tromp-vereerder Jacob Roeters, degene die ook de oorspronkelijke naam van het landhuis, **Syllisburg**, wijzigde in **Trompenburgh**. Na het vertrek van de familie Tromp zal het huis geheel leeggehaald zijn, en ook de *Oostindische geweerkas* zal terecht zijn gekomen in het bezit van de erven Tromp, uit wiens bezit het aan het einde van de 19de eeuw door het Rijksmuseum werd verworven. De lege plek die door de *geweerkas* werd achtergelaten kon mooi worden opgevuld met het grote, gekalligrafeerde gedicht waarin Cornelis Tromp wordt verheerlijkt.

Na de rondgang over de bel-etage vervolgt de boedelinventaris met de beschrijving van de ruimtes op de tweede verdieping, namelijk een *aghterkamertje* en het *Comptoir*. Het *aghterkamertje* bezit tegenwoordig nog een bedstede; in de boedelinventaris wordt dan ook in deze ruimte voornamelijk beddengoed vermeld. De laatstgenoemde kamer bevatte slechts een kabinetje, een tafel en een stoel, maar elders in de inventaris wordt in deze ruimte een grote collectie boeken

Afb. 3. Plattegrond van Trompenburg.

genoemd. Het betreffen voornamelijk geschiedkundige werken, waaronder een aantal over oorlogen, en verder enkele maritieme werken en kaartenboeken. Deze beide kamers liggen respectievelijk boven de beide *garderobes* en het tussenlid, dat het corps de logis met de koepelzaal of *Sael* verbindt. Verder omhoog gaat het dan naar de *Solder*, die vooral gebruikt werd om overtollig beddengoed te bewaren. Van daaruit gaat de rondgang weer verder in de kelder, zoals de boedelinventaris duidelijk maakt: *beneden inde slaepkamer aghter het provisijkamertje*, en volgen het *provisijkamertje*, de *kajuijt*, het *Meijden kamertje en keuken* en de *kelder*. Met de *kajuijt* werd mogelijk de ruimte aangeduid direct rechts van de ingang op de begane grond. Hoewel de inventaris hier niet duidelijk over is, was deze ruimte vermoedelijk als een soort scheepsruimte uitgemonsterd, zodat Cornelis Tromp zich er vlootvoogd kon wanen. De overige in de kelder genoemde ruimten waren vermoedelijk voor het personeel bestemd: spaarzaam gemeubileerd en laag getaxeerd.

De grote kelder onder de koepelzaal komt merkwaardigerwijs niet voor in de inventaris. Kennelijk bevatte deze op het moment van de inventarisatie niets van waarde, zodat het niet nodig bleek deze ruimte op te nemen. Dat is jammer, want daardoor wordt niet duidelijk wat nu precies de functie is geweest van deze ruimte. Dat deze voor opslag van voedsel werd gebruikt staat buiten kijf, maar mogelijk fungeerde deze eveneens als ontvangstruimte aangezien bezoekers die per schip arriveerden door, of in ieder geval langs deze ruimte kwamen. Vanwege de dikke muren en de nabijheid van de vijver die het huis omringt moet het vooral in de zomer een aangename, koele ruimte zijn geweest.

De boedelinventaris uit 1692 geeft, in combinatie met de thans nog resterende plafondschilderingen en een logischere benadering van de plattegrond, een iets ander beeld van de indeling van **Trompenburg**. Het is te hopen dat de door de Rijksgebouwendienst voorgenomen verdere restauratie van het interieur, speciaal de (mogelijk) overgeschilderde plafondschilderingen in de *schilderij kamer* en het *groot Salet*, de hier voorgestelde identificatie van de verschillende ruimten verder kan onderbouwen.

Noten

- 1 Met dank aan Jaap van der Veen, Museum het Rembrandthuis. Oorspronkelijk werd het landhuis Syllisburg genoemd. Pas in de 18de eeuw is voor het eerste sprake van Trompenburgh. In dit artikel wordt gekozen voor de spellingsvariant zonder 'h'. Zie voor het pleidooi voor de variant met 'g': <http://www.trompenburgh.nl/trompenburgh.htm>.
- 2 Natter, B., *Trompenburg*, Amsterdam 2007. Onlangs verscheen H.M.J. Tromp, R.H.M. van Immerseel en K.D. Aschman, *'s-Graveland en zijn buitenplaatsen*, Alphen aan den Rijn 2009. Hierin wordt helaas vermeld dat Trompenburg niet toegankelijk is.
- 3 Burkom, F. van (red.), *Leven in toen: vier eeuwen Nederlands interieur in beeld*, Zwolle 2001, blz. 68-69. Het artikel gewijd aan Trompenburg is van de hand van Ben Olde Meierink.
- 4 Het handschrift is ingeschreven in de collectie van het Nederlands Scheepvaartmuseum onder inv.nr. J 613, en werd in 1993 verworven. Met dank aan Diederick Wildeman, conservator zeevaartkunde & bibliotheekcollecties van het Nederlands Scheepvaartmuseum. Het werd eerder gepubliceerd door W. Martin, 'Een en ander uit den inventaris der nalatenschap van Cornelis Tromp', in: *Oud Holland* 19 (1901), blz. 65-76, echter in fragment. De identificatie van de verschillende kamers wijkt af van die zoals die door Olde Meierink in *Leven in toen* en door Natter in *Trompenburg* is voorgesteld. In de noten wordt hier nader op ingegaan. De oorspronkelijke benamingen die ontleend zijn aan de boedelinventaris worden in de tekst en op de plattegrond cursief weergegeven.
- 5 Voor de bouwgeschiedenis baseer ik mij op Natter 2007 en Tromp, H. en J. Six, *De buitenplaatsen van 's-Graveland*, Zeist 1975, blz. 111-120.
- 6 Deze schilderijen worden als volgt in de boedelinventaris omschreven: *Alle de schilderijen inde gallerij, bestaende in jagtstukken, lantschappen, gevogelte, en anders, staende inde muijren, en alsoo tot het hujs geapropieert, werden hier gebraght voor Memorie* (fol. 19v). De schilderijen waren dus een nagelvast onderdeel van het interieur, en behoorden tot het huis.
- 7 Het poppenhuis van Petronella Oortman maakt thans onderdeel uit van de Rijksmuseumcollectie (inv.nr. BK-NM-1010). Pijzel-Dommisse, J., *Het Hollandse pronkpoppenhuis: interieur en huishouden in de 17de en 18de eeuw*, Zwolle/Amsterdam 2000, blz. 73-74, afb. 90; blz. 292. Olde Meierink identificeert deze ruimte eveneens als antichambre; Natter als slaapkamer, maar welke uit de boedelinventaris is onduidelijk. Een plafond met een vergelijkbaar onderwerp, afkomstig uit de slaapkamer van Mary Stuart II in het Stadhouderskwartier op het Binnenhof te Den Haag, wordt eveneens in het Rijksmuseum bewaard (inv.nr. SK-NM-4485).
- 8 Olde Meierink identificeert deze ruimte als eetkamer; Natter als schilderijkamer. Gezien het onderwerp van de plafondschildering lijken beide identificaties onwaarschijnlijk. Het schilderij van De Laïresse, dat omstreeks 1677-'78 wordt gedateerd, maakt thans onderdeel uit van de Rijksmuseumcollectie (inv.nr. SK-A-4210). Naar het schilderij verscheen een prent, die mogelijk als voorbeeld heeft gediend voor de (anonieme) schilder van het plafondstuk op Trompenburg.
- 9 Natter identificeert deze ruimte als het *groot Salet*, blz. 40 en 70-71. Het is moeilijk voor te stellen dat de koepelzaal gevuld was met de overvloed aan meubilair die in de boedelinventaris wordt genoemd, waardoor het zicht op de muur- en plafondschilderingen beperkt werd. Bovendien volgt in de boedelinventaris de *Sael* direct op de beide garderobes, waardoor een logische rondgang door het huis ontstaat.
- 10 Inv.nr. NG-NM-6087-A. Helaas is er over de geweerkast tot op heden nauwelijks gepubliceerd; enkele wapens uit het rek worden besproken in: Kist, J.B., *Wapens van Cornelis Tromp (1629-1691)*, in: *Antiek* 6 (1971-'72), nr. 10, blz. 653-673, spec. blz. 653.

Nog eens Jan Mast, beeldhouwer te Breukelen

E. Munnig Schmidt

In het vorige jaarboekje¹ werd geopperd dat de gevelsculptuur aan het oude Rechthuis van Breukelen aan de Kerkbrink wel eens door Jan Mast (ca. 1680-1736) gemaakt zou kunnen zijn. Van het feit dat hij voor de grafkapel van Gunterstein, die naast de toren van de Nederlands Hervormde kerk in Breukelen is gebouwd, het ontwerp zou hebben geleverd is geen schriftelijk bewijs gevonden, al is dit wel gepostuleerd door mondelinge overlevering.²

De graftombe van Joan Ortt en Anna Pergens

Wat door een lapsus in het geheugen van schrijver dezes toen niet werd opgebracht is de mogelijkheid dat Jan Mast de vier marmeren reliëfs rond de hardstenen tombe van Joan Ortt en Anna Pergens in de N.H. kerk te Breukelen gemaakt kan hebben. Joan overleed in 1701 en Anna in 1732. Jan Mast woonde vanaf 1718 tot zijn dood in '36 in Breukelen en was voor zo ver bekend de enige beeldhouwer in het dorp in die tijd. De reliëfs vertonen bekende Marot-motieven, die in 1701 nog niet wijd verbreid werden gebruikt waardoor het weinig waarschijnlijk is dat de reliëfs al in 1701 zijn aangebracht. Dat zal gebeurd zijn na het overlijden van Anna Pergens, dus in 1733-'34.

Een keuze voor Jan Mast als vervaardiger van het marmerwerk ligt niet alleen voor de hand omdat hij in Breukelen woonde, maar ook omdat hij zijn sporten ruimschoots verdiend had met zijn fraaie funeraire werk aan de epitafen van een viertal vrienden van koning-stadhouder Willem III. Die had hij al in 1707-'09 in de kerk van Wijhe en in die van Houten gemaakt en gesigneerd. Ondanks nauwkeurig speuren op de reliëfs in Breukelen is hier geen signatuur aangetroffen.

De vier marmeren reliëfs

Het oostelijke reliëf (afb. 1) laat twee goedgevormde treurende putti zien (waarvan de neuzen beschadigd zijn) met tussen hen in een gebeitelde tekst in het Latijn als lofzang op Anna Pergens. Het zuidelijke exemplaar geeft het wapen van Joan Ortt te zien dat opgehouden wordt door twee griffioenen over

Afb. 1. Het oostelijke marmereen reliëf van de tombe voor Joan Ortt en Anna Pergens in de N.H. kerk te Breukelen. (Foto auteur)

Afb. 2. Het noordelijke reliëf met het wapen van Anna Pergens. (Foto auteur)

de volle lengte van de tombe. Aan de westkant is een tekst – ook in het Latijn – over Joan Ortt ingebeiteld en aan de noordzijde prijkt het wapen van Anna Pergens, een Franse lelie, ook gedragen door twee griffioenen over de gehele lengte van het zijvlak van de tombe (afb. 2). Het beeldhouwwerk is van goede kwaliteit, al is het geen topwerk.

Noten

- 1 E. Munnig Schmidt, Jan Mast? *Jb. Nifstarkake 2008*, blz. 102-105.
- 2 E. Munnig Schmidt, Jan Mast, 18de-eeuws beeldhouwer te Breukelen, *Jb. Nifstarkake 2007*, blz. 89-92 en noot 7.

Et in Arcadia ego – over de gebiedsontwikkeling van buitenplaatsen in Loenen aan de Vecht

S. Schrijer

Een ander zing van minnetochten, Of doop' zyn pen in gal en roet, Of daar een zege word bevogten
In inkt gemengt met menschenbloed. Het lust my van een' Stroom te dichten, Daar Ieder voor verstomt moet staan. Het lust my Stopendaals Gezichten, Ge-etst naar 't leeven, naar te gaan, Waar door de Vecht, zo lang verschooven, Haar hoofd met luister steekt naar boven.¹

Zoals de eerste strofe van het gedicht van Claas Bruin doet vermoeden, stond de Vecht in de 18de eeuw behoorlijk in de belangstelling. Vanaf de 17de eeuw werden er veel buitens langs deze rivier gesticht, die een belangrijke indicatie waren voor de status van de opdrachtgevers. Interessant is de vraag hoe het landschap, in combinatie met de architectuur, getransformeerd is vanaf het ontstaan van de buitens in de 17de eeuw tot nu. Tuin- en parkgeschiedenis zijn een belangrijk aspect hierbij. Bij de vraag welke factoren een rol hebben gespeeld bij de keuze van de locatie van buitenplaatsen, zijn zowel abiotische als antropogene factoren van belang. Zijn er patronen te achterhalen in de gebiedsontwikkeling van het buitenplaatsenlandschap rond Loenen aan de Vecht?

Buitenplaatsen komen vanaf het einde van de 16de eeuw voor in Nederland. Door de toenemende welvaart in deze periode werden kooplieden erg vermogend.² Zij trokken naar gebieden buiten de stad, waar zij hun luthoven creëerden. Het was aan het begin van de 17de eeuw een rumoerige tijd in ons land. Vanaf 1579 vormden de noordelijke gewesten van de Nederlanden, de Republiek der Zeven Verenigde Provinciën. Filips II trachtte de christenheid in het rooms-katholieke geloof te verenigen onder Spaanse leiding. Doordat Antwerpen in 1585 in Habsburgse handen kwam en er een blokkade werd opgeworpen op de belangrijkste aanvoeroute van de stad, de Schelde, kwam er een verschuiving van het handelskapitaal naar het noorden op gang.³ Amsterdam werd het nieuwe centrum van de handel en door de oprichting van de Verenigde Oost-Indische Compagnie in 1602 werd handel met het Oosten mogelijk gemaakt.

Door de politieke situatie waren het hof en de kerk weggevallen als belangrijkste opdrachtgever voor nieuwe bouwprojecten. Burgerlijke initiatieven werden

de bron voor nieuwe architectonische ontwikkelingen.⁴ Dit viel in de Republiek samen met een groeiende interesse in het Italiaanse classicisme. Door de beschikbaarheid van Nederlandse vertalingen van bekende Italiaanse voorbeeldboeken, zoals het architectuurtraktaat van Sebastiano Serlio uit 1537, werd een succesvolle verspreiding van de stijl mogelijk gemaakt. Als basis voor de Italiaanse voorbeeldboeken werd de *De Architectura Libri Decem* van Vitruvius (85-20 v.C.) gehanteerd, het enige compleet overgeleverde geschrift over architectuur uit de antieke oudheid.⁵ Sinds de 15de eeuw werd dit werk als belangrijkste bron gezien door architecten die zich de oude methodes eigen wilden maken. De ideeën van Vitruvius werden ook gebruikt bij het ontwerpen van buitens. Vitruvius beschrijft in zijn werk de proporties van het ideale menselijke lichaam. Alle goede architecten zouden volgens hem bij hun ontwerp van onderdelen van een gebouw de plicht hebben om een mathematische samenhang tussen huis en architectuur na te streven. Een bekende Nederlandse buitenplaats waar deze 'lichaamsverhoudingen' zijn doorgevoerd, is de buitenplaats Hofwijck (1642) in Voorburg bij Den Haag.

Nederlandse voorbeeldboeken

Ook bestonden er Nederlandse voorbeeldboeken die het aanleggen van buitens centraal stelden, zoals dat van Pieter de la Court van der Voort (1664-1739). Deze boeken lijken de aanleg van buitenplaatsen te hebben bevorderd. In 1739 verscheen De la Courts boek *Bijzondere aenmerkingen over het aenleggen van prachtige en gemeene landhuizen, lusthoven, plantagien en aenklevende cieraeden*. Zelf bezat De la Court ook twee buitens, 'Allemansgeest', thans 'Berbice', in Voorschoten en 'Meerburg' bij Zoeterwoude. Het boek groeide uit tot een standaardwerk voor het aanleggen van een buiten en in 1750 verscheen ook een Franse vertaling van het werk. Volgens De la Court moet bij het begin van de aanleg van een buitenplaats aan drie voorwaarden voldaan worden: een goede ligging, vruchtbare grond en een geschikte plattegrond.⁶ Met betrekking tot de ideale locatiekeuze van een buiten zegt De la Court:

Het voornaemste omtrent de gelegenheit, is dat men daertoe eene gezonde luchtstreek verkiest en de gronden die digt aen zee leggen verwerpt, alzo de zeedampen zeer schadelijk syn. Insgelyks niet omtrent moerassen en modderpoelen [...] Een goede vette vrugtbare grond, omtrent eene niet al te sterk lopende rivier van zoetwater is het verkiezelykste, mits dat die binnendijks gelegen en romdom met kanaelen voorzien is, opdat alles ten minsten kosten kan aen- en afgevoert worden.⁷

De Vecht lijkt, gelet op deze criteria, een ideale locatie voor de vestiging van een buitenplaats.

In het omvangrijke werk van De la Court worden naast plantkunde, ideale plattegronden voor buitens en bouwkundige tips ook sociale aspecten aan de orde gesteld, zoals tips voor het aanstellen van betrouwbaar personeel.⁸ De la Court zou het boek geschreven hebben omdat hij het nodig vond dat er een tuinboek zou verschijnen dat zich toespitste op de Nederlandse situatie.⁹

Ontginningen

De eerste buitenplaatsen in Nederland vielen samen met ontginningen in het hele land.¹⁰ Vanaf het einde van de 16de eeuw werden inpolderingen en droogleggingen ingezet voor de uitbreiding van de voedselvoorziening van de grote steden.¹¹ Dit werd voornamelijk met stedelijk kapitaal gefinancierd. Vaak stond een boerderij aan de basis van een buitenplaats. De eigenaren hadden dikwijls een pachtboer aangesteld, die het land voor hen kon bewerken.¹² In vele gevallen mochten de patriciërs tevens heerlijke rechten aan hun bezit ontlenen, waardoor zij als edelman konden optreden. Dit betekende onder meer dat zij belasting konden heffen op het land dat zij bezaten, zoals pachtgelden, tol-gelden en onroerende belastingen. Deze heerlijkheden werden afgeschaft in Nederland na de Franse inval in 1795. Vanaf dan worden de bestuurlijke taken geregeld door de gemeente en de rechterlijke taken door de overheid.

Ook in de Vechtstreek werden grote droogleggingprojecten door rijke Amsterdamse kooplieden overwogen als investering. In 1612 werd octrooi verkregen voor de drooglegging van het Horstermeer, gelegen ten oosten van Nederhorst Den Berg. Deze operatie werd echter als gevolg van steeds terugkerend kwelwater een mislukking. Het water dat afkomstig was uit de Utrechtse en Gooise heuvelrug kon men met molens niet de baas worden. De verkavelde gronden werden in 1636 als verloren beschouwd.¹³ Pas in 1882 werd het gebied met behulp van stoomkracht blijvend drooggelegd.

Al vanaf de middeleeuwen kwamen zogenoemde *cope-ontginningen* voor. Het woord *cope* duidt op het door koop verkregen ontginningsrecht. Ten tijde van de ontginningen voor de buitenplaatsen aan de Vecht in de 17de eeuw, werd gebruik gemaakt van technieken waar men al een aantal eeuwen mee werkte. Via de sloten kon het veen enigszins worden ontwaterd, waardoor de bovenzijde van het veen inklonk.¹⁴ Bij het ontstaan van de buitenplaatsen langs de Vecht in de 17de eeuw, was de rivier het laagste punt. Doordat de polders in de loop der tijd door ontwatering zijn verzakt, is de rivier nu hoger gelegen dan het omringende land. Op de oeverwallen van de Vecht werd bij het aanleggen van de buitenplaatsen gebruik gemaakt van de oudste vroeg middeleeuwse

onregelmatige blokvormige verkaveling. In het veengebied groef men vanaf de oeverwallen loodrecht op een ontginningsas, meestal een rivier, sloten, waardoor er een strookvormige verkaveling ontstond.¹⁵ De wegen in drooggelegde gebieden volgden het patroon van de ontginningen.¹⁶

Trekvaart

Dit leidt naar een ander belangrijk aspect, het systeem van de infrastructuur. In de 17de eeuw werd het trekvaartsysteem van groot belang. In het westen van het land begon de trekvaartontwikkeling rond 1626 met het aanleggen van jaagpaden langs de Vecht en het graven van nieuwe kanalen om de afstand tussen Amsterdam en Utrecht in te korten.¹⁷ De eerste trekvaart in Nederland was de Haarlemmertrekvaart, tussen Amsterdam en Haarlem, die in 1634 werd voltooid.¹⁸ De trekvaart werd uitgevoerd in lange, smalle boten die een behoorlijk aantal passagiers konden vervoeren. De boot werd bemand door een schipper met knecht en op de wal bereed een derde persoon, meestal een jongen, het trekpaard. Het geheel had een gemiddelde snelheid van 7 kilometer per uur.¹⁹ Om te voorkomen dat de treklijnen op de oever schade zouden aanrichten, werden daar palen met rollen geplaatst waarlangs de lijnen konden worden geleid. In een octrooi van 1626 is sprake van de aanleg van een zandpad van Breukelen tot Ouderkerk en een wagenweg van Abcoude tot Voetangel.²⁰ Er liep een zand- en jaagpad van Breukelen langs de Vecht naar Nieuwersluis en van daaruit verder richting de Angstel, het Gein, de Holendrecht en zo naar de Amstel. Op een kaart uit de historische atlas van Horsten is aangegeven welke wegen er liepen van Utrecht naar Amsterdam vanaf de 17de eeuw. Na het gereedkomen van het zandpad van Breukelen tot Ouderkerk, zijn er hoogstwaarschijnlijk direct trekschuitdiensten ingericht tussen de stad Amsterdam en de stad Utrecht. Aan het eind van de 17de eeuw vond 70% van het totale reizigersvervoer per trekschuit plaats.²¹

Het water uit de rivier de Vecht stond overigens goed aangeschreven. Toen het water uit de waterputten binnen Amsterdam steeds slechter van kwaliteit werd en omliggende wateren ook niet aan kwaliteitseisen voldeden, vatte men het idee op om het Vechtwater naar Amsterdam te vervoeren. Vanaf de 17de eeuw werd Vechtwater met waterschuiten vervoerd naar Amsterdam. In Amsterdam werd dit water opgeslagen in 'waterleggers', platte schuiten met een pomp erop. Het water werd hieruit verkocht aan burgers. Rond 1800 werden deze waterleggers vervangen door waterkelders, die het regenwater opvingen. In de winter werd de aanvoer van water vaak bemoeilijk door vorst. Men ontwik-

kelde hier ijsbrekerboten voor. Tot op heden komt een derde van het Amsterdamse drinkwater uit de Vechtstreek maar nu vanuit de plassen.²²

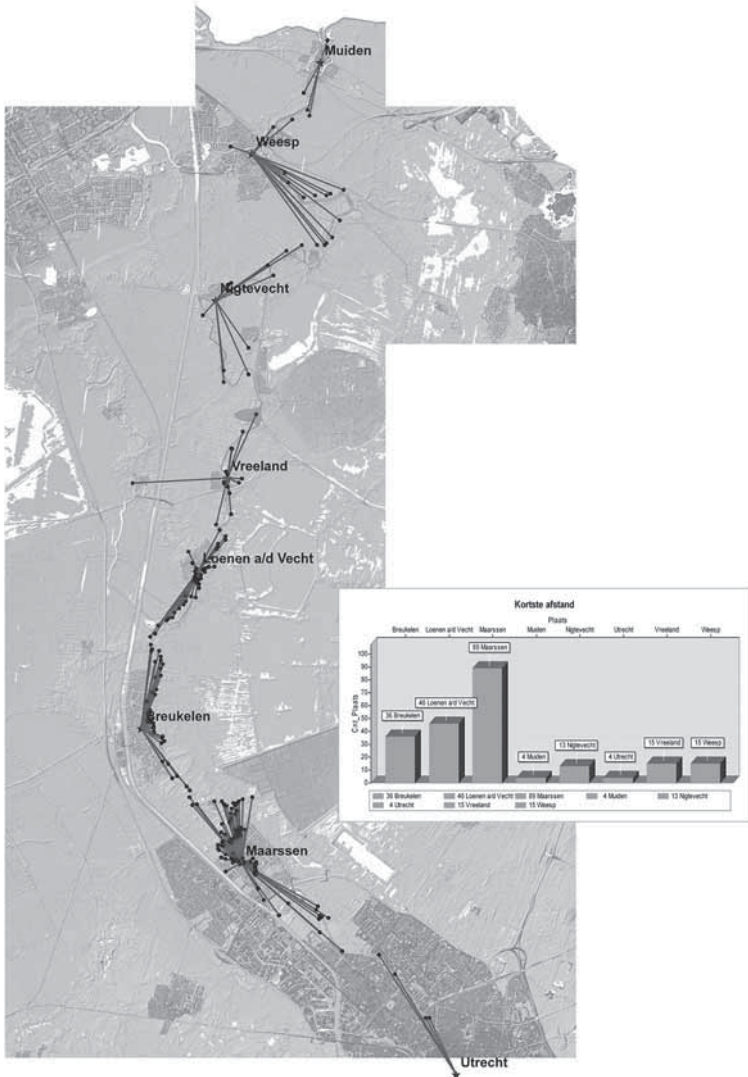
De nieuw aangelegde buitenplaatsen in de Vechtstreek werden vaak voorzien van een waterkelder. Deze werden van binnen betegeld met geglazuurde plavuizen. In de keukens bevonden zich vaak twee pompen, één die water uit de waterkelder haalde, voor het koken, en één die het uit de rivier pompte, voor schoonmaakwerkzaamheden. Onder meer de buitenplaats VreedenHoff was tot het einde van de 19de eeuw zeer waarschijnlijk voorzien van een dergelijke waterkelder, die gesitueerd was naast het hoofdgebouw.²³

De keuze van de Vecht kan tevens worden gemotiveerd door de gunstige ligging van de rivier ten opzichte van de grote steden, met name Amsterdam. De rijke patriciërs wilden graag buitens stichten die redelijk makkelijk te bereiken waren. De voorkeur werd gegeven aan buitens waar men binnen een dag kon arriveren.²⁴ Wanneer men Amsterdam als uitgangspunt neemt, betekent dat dertig kilometer rond de stad binnen een dag te bereiken was. De voorkeur werd in dit verband lange tijd gegeven aan vervoer per trekschuit, zoals hiervoor al is aangegeven. Wanneer men een cirkel met een radius van dertig kilometer rond Amsterdam trekt, ziet men dat de Vechtstreek, Beemster, Kennemerland en de Utrechtse Heuvelrug gemakkelijk binnen de te bereiken afstand voor één dag valt.²⁵

Daarnaast werd de behoefte aan buitens versterkt door de toename van de welvaart van de regerende klasse, door onder andere de winst die gemaakt werd in de Verenigde Oost-Indische Compagnie. Vele kooplieden uit Amsterdam waren dermate welvarend geworden dat ze konden ontsnappen aan de stank in de stad. In Amsterdam was de stank erg omdat met laag water op het IJ er niet voldoende verval vanuit de Amstel was om de uitgebreide stad schoon te kunnen spoelen.²⁶ Utrecht had hier minder last van, dankzij het verval van de beekjes van de Heuvelrug en buitendien was de bevolkingsgroei lang niet zo groot als in Amsterdam. Deze argumenten zouden een antwoord kunnen zijn op de vraag waarom er zich meer Amsterdamse kooplieden langs de Vecht vestigden dan Utrechtse.

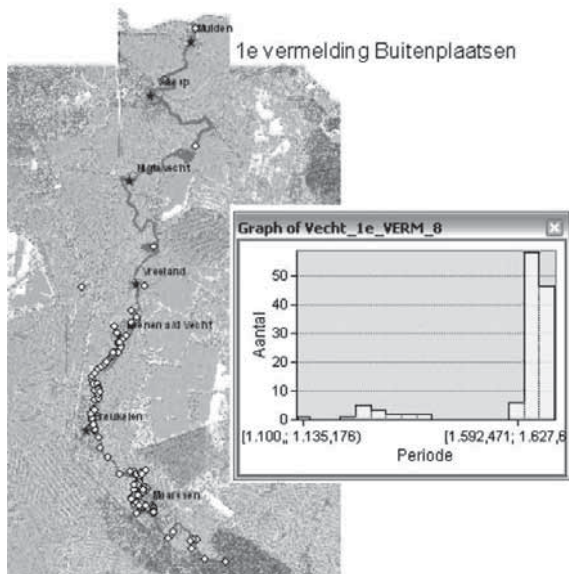
Totaal aantal buitens Vechtstreek

Een inventarisatie van alle bestaande en reeds verdwenen buitens in de Vechtstreek, toont een aantal interessante aspecten. Zo zijn er in totaal ruim 220 nieuwe buitens gesticht in de bloeiperiode vanaf het begin van de 17de eeuw tot aan het definitieve 'einde' van de trend, ca. 1900.²⁷

Afb. 1. Locaties van bestaande en verdwenen buitenplaatsen in de Vechtstreek, afgebeeld op de Algemene Hoogtekaart Nederland (AHN). Bron: Inventarisatie S. Schrijer april 2009, met behulp van W. Derickx. (Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed)

Afb. 2. Verspreiding van buitens in de Vechtstreek rond 1650.

Een overzicht van de eerste vermeldingen van de buitens laat duidelijk het verloop van de verspreiding van de buitens zien. Opvallend is dat er rond 1650 een sterke concentratie buitens opkomt rond Maarssen. De situatie vanaf 1650 laat, naast een verdere toename van buitens rond Maarssen, tevens een toename van buitens rond Breukelen en Loenen zien. Opvallend is dat er tot dan toe bijna geen buitens zijn ontstaan in het noordelijke gedeelte van de Vecht. Een verklaring hiervoor zou de loop van de trekvaart (inclusief weg) kunnen zijn die richting Amsterdam loopt. De trekvaartroute wijkt vanaf Utrecht na Nieuwersluis naar Amsterdam af, wat overeenkomt met het patroon van de buitens. Een andere verklaring voor de weinige buitens in het noordelijke deel, is dat ten noorden van Vreeland er vrijwel geen oeverwallen meer zijn, wat bebouwing ernstig bemoeilijkt. Aangezien heien duur was, verzakte bebouwing vrij snel door het ontbreken van een stabiele ondergrond.

De inventarisatie laat tevens zien dat veel buitens in de loop der tijd een verbouwing hebben ondergaan. De meeste verbouwingen vonden plaats rond 1700 en aan het begin van de 19de eeuw. Een toename van verbouwingen zou kunnen worden verklaard door een veranderende mode in de architectuur van de

buitens. Zo lijkt de komst van de landschapstijl aan het begin van de 19de eeuw samen te vallen met veel verbouwingen.²⁸

Tot aan 1750 is een verdere toename van buitens in de regio Maarssen – Breukelen – Loenen – Vreeland te signaleren. Opvallend is dat er tussen 1750 en 1900 bijna geen nieuwe buitens meer bijkomen. Dit kan verklaard worden vanuit maatschappelijke aspecten. De Nederlandse economie raakte in de 18de eeuw in verval. De Frans-Bataafse tijd (1795-1815) had hier een belangrijk aandeel in. De Fransen legden de handel vele beperkingen op, waardoor onder meer veel koloniën verloren gingen. Daarnaast werd de staatsschuld steeds groter en werd de rente op staatsobligaties niet langer betaald.²⁹ Dit vormde voor veel eigenaren van buitens een bedreiging, omdat de rente een belangrijk deel van hun inkomsten vormde. Soms restte er niets dan een buitenplaats te slopen. Bekend is dat er in de 19de eeuw een grote handel was in de verkoop van bouwmaterialen van afgebroken buitens.³⁰ Lang niet alle buitens in de Vechtstreek hebben dus de tand des tijds doorstaan. Vooral veel buitens in de regio van Maarssen zijn verdwenen.

Historicus Loosjes signaleerde al in 1922 dat er veel buitenplaatsen aan de Vecht in de loop der tijd verdwenen waren:

Maar van een aaneengereide reeks [*buitens*] is geen sprake meer. En welhaast niets is overgebleven van den eigenaardigen en soms wel kunstvollen aanleg der tuinen, die, hoewel door een bedenkelijk geweld-aandoen van de natuur en een te grooten overvloed van vaak peuterige sieraden en een overdaad van beelden niet onvermengd aangenaam voor ons oog, toch karakter bezaten, iets wat maar al te veel tuinen in onzen tijd missen.³¹

Hieruit blijkt dat Loosjes, bewust van zijn tijd, toch wel met enige weemoed terugkijkt naar de bloeiperiode van de buitens, met hun formele tuinaanleg.

Beginfasen buitenplaatsen

Veel van de eerste nieuw gestichte buitens hadden in hun beginjaren nog volledig het karakter van de oorspronkelijke boerderijen waar zij op gebaseerd waren. De eerste tuinen waren zoals reeds genoemd eenvoudig van opzet. Zij waren volgens een simpel geometrisch patroon ingedeeld in verschillende vakken en werden omsloten door lage hagen. Één voorbeeld hiervan is de buitenplaats ‘Lixboa’, die rond 1600 door de familie Rauwenhoff zou zijn gesticht.³² Bij de nieuwe buitens kwam het accent te liggen op de oriëntatie naar de Vecht.³³ De ingangen waren meestal aan de kant van de Vecht gesitueerd. Deze gevel aan de rivier fungeerde als de belangrijkste zijde van het huis en kreeg soms, naar Frans voorbeeld, een uitgebouwde koepelzaal. Dit was een nieuw

Afb. 3. Hier is de opzet van Lixboa duidelijk te herkennen. Detail van *Nieuwe Kaart van de Mynen en de 2 Loosdrechten, midtsgaders van s'Gravenland, nevens het gerecht van Breukelen, en Loenersloot. Heel naauwkeurig geteekent, en gemeeten, wysgegeven door Nicolaas Visscher, met privilege &c, 1702-1721, kopergravure, gekleurd, 48 x 55 cm. Bron: <http://www.vensteropdevecht.nl/Atlas/VechtNoord1730.htm>, juli 2009.*

type ruimte dat vanaf het midden van de 17de eeuw voorkwam. In de Vechtstreek komt met name de Franse variant voor; deze is geplaatst in het midden van de achtergevel en de ruimte is even hoog als de aangrenzende vertrekken.³⁴ Het buiten Rupelmonde is een mooi voorbeeld van een buiten met Franse koepelzaal. Ook bestonden er types waarbij er een aangebouwde koepelzaal in Amsterdamse stijl werd gerealiseerd, zoals bij Over-Holland en Vredenhoff. Hierbij is sprake van een volledig uitgebouwde koepelzaal die over een hoogte van twee bouwlagen reikt. Landelijk gezien vond er na 1700 een omkering van de volgorde van de vertrekken plaats. Langzaam aan verschoof het zwaartepunt van het front van het huis naar de achterste kamer, die als tuinzaal ging fungeren.³⁵ Buitens aan het water werden bij voorkeur in een bocht van de rivier gebouwd, zodat men een goed uitzicht (op elkaar) had. Naarmate de Herenweg – later Rijksweg – steeds belangrijker werd, werden de ingangen van buitens naar de straatzijde verplaatst, zoals bij Rupelmonde.

De aanleg van de tuinen van de buitens maakte in de 17de eeuw een grote ontwikkeling door. Het ideale type in de 17de eeuw was de formele parkaanleg, waarbij er sprake was van een structuur van gebonden assen met een duidelijke hoofdas.³⁶ De hoofdas, ook wel *vista* genoemd, concentreerde zich op het huis, deze zichtlijnen werden als belangrijkste element in het ontwerp gezien.³⁷ De zichtlijnen werden gevormd door rechte paden of waterlopen.³⁸ Vaak werden ook diagonale zichtlijnen aan het ontwerp toegevoegd, om de perspectiefwerking te vergroten. Dergelijke driesprongen, voortkomend uit een rechte zichttas, noemt men een *patte d'oie*, oftewel gansenvoet. Direct om het huis legde men *parterres-de-broderie* aan, vakken van buxushaagjes in decoratieve

patronen, die beplant waren met exotische bloemsoorten.³⁹ De meeste ontwerpen van Marot tonen een dergelijke formele structuur. Marot was in de jaren 1680 als Hugenooot naar Nederland gevlucht en had kennis van de destijds nieuwste, classicistische, stijlontwikkelingen in Frankrijk. Geen enkel buiten in de Vechtstreek is echter met zekerheid aan hem toe te schrijven.⁴⁰ Toch lijkt het aannemelijk dat een invloedrijke architect als Marot ook een rol heeft gespeeld in de aanleg van de buitens in de Vechtstreek.

Engelse tuininvloeden

Vanaf het einde van de 18de eeuw veranderde het landschappelijk ideaal. Men begon een uitgestrekt landschap boven het assensysteem te verkiezen. De formele tuin werd regelmatig veroordeeld door aanhangers van de Verlichting,

Afb. 4. Prent van Daniël Stoopendaal – *Rupelmonde; de Buiten-plaets van de Heer Jean de Wolf; van buiten*, 1719. Bron: D. Stoopendaal, *De Zegepraalende Vecht. Vertoonende verscheidene gesichten van lustplaatsen, heeren huysen en dorpen. Beginnende van Utrecht en met Muyden beschuytende*, Amsterdam.

met als duidelijkste voorbeeld Jean-Jacques Rousseau (1712-'78). Rousseau introduceerde het begrip 'l'homme sauvage'; de wilde mens die van nature goed is, maar door de beschaving verpest zou zijn.⁴¹ Volgens Rousseau zou het ideale park de wildernis zijn.⁴² In Europa was er rond het midden van de 18de eeuw al veel bekend over de het zogenoemde landschapspark, naar Engels voorbeeld. Door middel van reisverslagen, voorbeeldboeken en gidsen van individuele buitenplaatsen kwam de stijl in trek bij de Nederlandse buitenplaatsbezitters.⁴³ Vaak werd direct om een buitenplaats nog een formele aanleg gehanteerd, maar werd de rest van de tuin omgevormd tot vrije natuur naar verschillende plannen. Deze Engelse stijl viel samen met een verlangen naar verleden. Elementen uit de antieke oudheid werden in de tuinen verwerkt in de vorm van kleine gebouwtjes, zoals theekepels, en andere tuinsieraden. Ook belangrijke stijlvormen uit het nationale verleden, zoals de gotiek, kwamen vanaf de 18de eeuw in de tuinen terug. Soms werden ruïnes in de tuinen 'gebouwd' die de vergankelijkheid van het leven moesten uitbeelden. Door middel van klassieke elementen en een vrijere natuurvorm werd het romantisch 'natuurbeleven' in praktijk gebracht.⁴⁴ Ook in de Vechtse tuinen bevonden zich veel bezienswaardigheden. Zo zou de buitenplaats Rupelmonde beroemd zijn vanwege zijn berceau (loofgang) en Ouderhoek vanwege zijn karpervijver en ananaskwekerij.⁴⁵

Gebiedsontwikkeling buitens Loenen aan de Vecht

Op de vraag hoe het landschap in combinatie met de architectuur van de buitenplaatsen is getransformeerd vanaf de 17de eeuw tot nu, kan men een aantal antwoorden formuleren. De meeste buitens kregen zoals gezegd in de 17de eeuw hun eerste functie in de vorm van een agrarisch bedrijf. Het waren meestal boerderijen met een herenkamer. Onder meer bij de buitenplaats VreedenHoff en Lixboa is dit het geval. Sommige buitens werden zonder agrarische functie gesticht, zoals Over-Holland en Sterreschans. De meeste buitens werden in de loop van de 18de eeuw uitgebreid en aangepast. De grootte van de ingrepen varieerde per buitenplaats. Zo werd Over-Holland 'slechts' uitgebreid en verbouwd, terwijl men op de buitenplaats VreedenHoff met een hele schone lei begon, waar de verkoop van bijna de gehele tuinaanleg van getuigt. Opvallend is, dat de meeste verbouwingen van de hoofdgebouwen samenvallen met een aanpassing van de tuin. Vanaf het midden van de 18de eeuw werden de tuinen naar een landschappelijke aanleg getransformeerd. De grote veranderingen in de parkaanleg van buitens in de Vechtstreek stammen vooral uit het

begin van de 19de eeuw. Zo kregen Rupelmonde, VreedenHoff en Sterreschans rond 1800-'15 een landschappelijke tuin aangemeten. Over-Holland was waarschijnlijk één van de eerste buitens die een landschappelijke tuin kreeg, rond 1755. Veranderingen in de tuinaanleg vielen vaak samen met initiatieven van de eigenaren om het gehele landgoed aan de laatste mode aan te passen.

Een kenmerkend aspect is dat vaak de originele (formele) zichtlijnen werden behouden. Dit is onder meer het geval bij VreedenHoff. Hierdoor is de verankering van de meeste buitens in het landschap onveranderd gebleven. Ook de aanleg en situering van theekoepels is een belangrijk element in de verschillende tuinontwerpen. Wat opvalt, is dat zowel theekoepels als koetshuizen vaak in het zichtveld van het hoofdgebouw zijn gelegen. VreedenHoff is een voorbeeld van een buitenplaats waarvan de originele 18de-eeuwse theekoepel thans nog bestaat.

Geconcludeerd kan worden dat veel buitenplaatsen een vergelijkbare ontwikkeling hebben ondergaan van hoofdzakelijk agrarische buitenplaats naar lustoord, met de landschappelijke tuin als culminatiepunt. Hoe mooier te eindigen, dan met de slotstrofe van de *Speelreis langs de Vechtstroom* van Claas Bruin uit 1791:

Ik wensch, dat d'Oppermajesteit Aan u, en my, en elk wil geeven, Dat wy zyn macht en heerlykheid, Aan ons vertoont in 't buitenleeven, Steeds roemen, uit een dankbaar hert; Ja, dat hy deez' vermaak'-lyke oorden Bewaar' voor ramp en oorlogs-smett, En 't overvloejen van deez'boorden. ô Vliet! uw roem duur' jaaren lang, Hier eindig ik myn Vechtgezag.⁴⁶

Literatuur

- Baas, H., (red.), *Ontgonnen Verleden. Inzoomen op de historisch-geografische ontwikkeling van het Nederlandse landschap*, Amsterdam, Uitgeverij Landview, 2001.
- Bosma, K., e.a. (red.), *Bouwen in Nederland 600-2000*, Zwolle, Uitgeverij Waanders, 2007.
- S. de Clerq/L. Mur, 'Het water van de Vecht', in: *Cascade. Bulletin voor tuinhistorie* 17 (2008) nr. 1, 38-40.
- De La Court van der Voort, P., *Bijzondere aenmerkingen over het aenleggen van pragtige en gemeene landhuizen, lusthoven, plantagien en aenklevende cieraeden*, Leiden, Uitgeverij Abraham Kallewier, 1737.
- Donkersloot – de Vrij, M., *De Vechtstreek. Oude kaarten en de geschiedenis van het landschap*, Weesp, Uitgeverij Heureka, 1985.
- Fafianie, A., *Loenen. Geschiedenis en architectuur*, Zeist, Uitgeverij Kerckebosch, 2000.
- Horsten, F., *Doorgaande wegen in Nederland. 16^e tot 19^e eeuw. Een historische wegenatlas*, Amsterdam, Uitgeverij Aksant, 2005.
- Koen, D., Renes, J., *Wegwijzer. Gids voor historisch onderzoek naar verkeer en vervoer in de provincie Utrecht*, Utrecht, Uitgeverij Het Utrechts Archief, 2003.
- Lemaire, T., *Het vertoog over de ongelijkheid van Jean-Jacques Rousseau. De ambivalentie van de vooruitgang*, Baarn, Uitgeverij Ambo, 1980.

- Lisman, A., *De buitenplaats Vredenhoff aan de Vecht*, Hilversum, Uitgeverij Verloren, 1999.
- Loosjes, A., *Kasteelen buitenplaatsen tuinen en parken van Nederland*, Amsterdam, uitgever onbekend, 1922.
- Luttervelt, R. van, *De buitenplaatsen aan de Vecht*, Lochem, Uitgeverij De Tijdstroom, 1970.
- Meierink, K., Tromp, H., *Tuin en park. Historische buitenplaatsen in de provincie Utrecht*, Utrecht, Uitgeverij Matrijs, 1992.
- R. Mulder, 'Verdwenen luthoven', in: *GM Kwadraat* 6 (2006) no. 4, 6.
- B. Rijsbergen, 'De byzondere aenmerkingen over het aanleggen van buitenplaatsen van Pieter de la Court van der Voort. Een toonaangevend handboek uit 1737', in: *De Woonstede door de eeuwen heen* 92 (1991) no. 4, 34.
- Stoopendaal, D., A. de Leth, C. Bruin, *De Vechtstroom van Utrecht tot Muiden. Verheerlykt door honderd gezichten van steden, dorpen, vestigingen, adelyke gestigten, lustplaatsen en waranden [...]*, Amsterdam, Uitgeverij Gartman, 1791. Herdruk geraadpleegd door auteur: Den Haag, Uitgeverij Kruseman's Uitgeversmij, 1968.
- Torre, W. van der, *De ontwikkeling van buitenplaatsenlandschappen. Maarssen en De Bilt vergeleken*, afstudeerscriptie historische geografie, Universiteit Utrecht, 2003.
- Tromp, H., *Et in Arcadia ego. Aspecten en achtergronden van de landschapsstijl in de tijd van J.F.W. baron van Spaen van Biljoen 1760-1800*, Proefschrift Universiteit Utrecht, Utrecht 2000.
- Vitruvius, I. Rowland, T. Noble Howe (red), *Vitruvius. Ten Books on Architecture*, Cambridge, Uitgeverij Cambridge University Press, 2001. Herdruk van: Vitruvius, *De Architectura Libri Decem*, 85-20v.C.
- Wijck, H. van der, *De Nederlandse Buitenplaats. Aspecten van ontwikkeling, bescherming en herstel*, Alphen aan den Rijn, Uitgeverij Canaletto, 1982.

Noten

- 1 C. Bruin, 'Speelreis langs de Vechtstroom', in: *De Vechtstroom van Utrecht tot Muiden [...]*, Den Haag 1968 (Amsterdam 1791), blz. A2, eerste strofe.
- 2 Van der Wijck 1982, 14.
- 3 K. Ottenheim, 'De opdrachtgevers en hun gebouwen', in: Bosma e.a. (red.) 2007, 236.
- 4 Ibidem, 236.
- 5 Vitruvius 2001 (Herdruk van 85-20 v.C.).
- 6 B. Rijsbergen, 'De byzondere aenmerkingen over het aanleggen van buitenplaatsen van Pieter de la Court van der Voort. Een toonaangevend handboek uit 1737', in: *De Woonstede door de eeuwen heen* 92 (1991) no. 4, 34.
- 7 Van der Voort 1739, Terlouw.
- 8 B. Rijsbergen, 'De byzondere aenmerkingen over het aanleggen van buitenplaatsen van Pieter de la Court van der Voort. Een toonaangevend handboek uit 1737', in: *De Woonstede door de eeuwen heen* 92 (1991) no. 4, 32.
- 9 Ibidem.
- 10 Van der Wijck 1982, 16.
- 11 C. van den Heuvel, 'Nieuwe steden, stadsuitbreidingen en de inrichting van het platteland', in: Bosma (red.) 2007, 292.
- 12 Baas (red.) 2001, 332.
- 13 Donkersloot – de Vrij 1985, 21.
- 14 Baas (red.) 2001, 290.

- 15 Ibidem.
- 16 Koen/Renes 2003, 36.
- 17 Baas (red.) 2001, 72.
- 18 Horsten 2005, 75.
- 19 Koen/Renes 2003, 32.
- 20 Baas (red.) 2001, 72.
- 21 Koen / Renes 2003, 32.
- 22 S. de Clercq/L. Mur, 'Het water van de Vecht', in: *Cascade. Bulletin voor tuinhistorie* 17 (2008) nr. 1, 38-40.
- 23 Lisman 1999, 84.
- 24 Van der Torre 2003, 21.
- 25 Ibidem.
- 26 Naast de riolen die op de grachten waren aangesloten, stroomden tevens de uitwerpselen van de sledepaarden door regenval de grachten in, wat een enorme stank veroorzaakte.
- 27 Dit is gebaseerd op een inventarisatie van auteur uitgevoerd bij de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed, april 2009.
- 28 Zie afb.10.1 en 10.2.
- 29 R. Mulder, 'Verdwenen luthoven', in: *GM Kwadraat* 6 (2006) no. 4, 6.
- 30 Ibidem, 5-6.
- 31 A. Loosjes, 'Verdwenen buitenplaatsen in de Vechtstreek [...]', in: Loosjes 1922, H7-8, 7.
- 32 Luttervelt 1970, 17.
- 33 Ibidem, 182.
- 34 Fafanie 2000, 84.
- 35 B. Noldus, 'Burgerlijke buitenplaatsen', in: Bosma e.a. (red.) 2007, 330.
- 36 Van der Wijck 1982, 118.
- 37 Ibidem, 179.
- 38 B. Noldus, 'Burgerlijke buitenplaatsen', in: Bosma e.a. (red.) 2007, 332.
- 39 Ibidem, 333.
- 40 H. Tromp, 'Een verkenning in het Westen van Utrecht', in: Olde Meierink/Tromp 1992, 19.
- 41 Lemaire 1980, 212.
- 42 Van der Wijck, 225.
- 43 Tromp 2000, 3.
- 44 Ibidem, 223.
- 45 Luttervelt 1970, 191-192.
- 46 C. Bruin, 'Speelreis langs de Vechtstroom', in: *De Vechtstroom van Utrecht tot Muiden [...]*, Den Haag 1968 (Amsterdam 1791), blz. 10, laatste strofe.

Bibliotheekaanwinsten

Bridgina van Elk

Zoals U ongetwijfeld weet, zijn de jaarboeken van ons Genootschap al sedert enige jaren digitaal te raadplegen, o.a. via de site van Sabine, de database van de 20.000 titels van boeken en tijdschriftartikelen over alle mogelijke aspecten van de provincie Utrecht (www.sabine.nu). Misschien heeft dit feit, en het veelvuldig gebruik van het medium internet, mede bijgedragen aan het afnemende bezoek aan onze bibliotheek, hetgeen te betreuren valt. Gelukkig zijn de bestuursleden van ons Genootschap op gezette tijden in de bibliotheek te vinden. Op dit moment denkt het bestuur na over mogelijkheden om de toegankelijkheid van de bibliotheek te vergroten.

De Plaetse aan de Vecht door Marie van Zeggelen

In 2009 ontving de bibliotheek van de heer en mevrouw Von Lindern een alleraardigst boekje getiteld *De Plaetse aan de Veght*, geschreven door Marie C. van Zeggelen in 1929. Illustraties van Lizzy Ansingh, 4de druk. Uitgever J.M. Meulenhoff te Amsterdam. Steunend op historische gegevens toont dit boek een stuk leven van de machtige Amsterdamse koopmansstand aan het einde van de Gouden Eeuw. Rondom de buitenplaats 'De Plaetse omtrent Nieuwer-sluis' – het latere huis Over Holland – ontstaat een vete tussen de statige patriërsfamilies Poppe en De Wildt. Oorzaak hiervan is de liefdesromance tussen de minderjarige Margaretha Poppe en Franciscus de With. De jongeman wordt ervan beschuldigd zijn geliefde ontvoerd te hebben, dit blijkt echter niet het geval te zijn. Leuke bijkomstigheid is het feit dat Marie van Zeggelen haar roman grotendeels heeft geschreven in de tuinkoepel van de buitenplaats Over-Holland waar zij zeven weken lang dagelijks verbleef.

Maarssenbroek zoals het was', de polder en zijn bewoners

In de jaren '70 van de 20ste eeuw is in de gemeente Maarssen de wijk Maarssenbroek gerealiseerd. Voor die tijd woonden er in de polder Maarssenbroek verschillende boerenfamilies die in het boerenbedrijf werkzaam waren. Henk Blaauw, gewaardeerd lid van de Historische Kring Maarssen, heeft in de afgelo-

pen jaren zeer veel beeldmateriaal verzameld van deze gezinnen en dit nauwgezet per perceel gerubriceerd. Hierdoor ontstaat een mooi tijdsbeeld van het leven op en rondom de boerderij. Aanvullend stamboomonderzoek geeft zijn boek een extra dimensie.

Uitgever:
Henk Blaauw/Historische Kring Maarsse.
ISBN/EAN: 978-90-807883-2-9

Verslag over 2009 van dr. R. van Luttervelt Restauratie Stichting

E. Munnig Schmidt

In het jaarboekje van 2008 van O.G. Niftarlake is de hergeboorte van het waterhek van de reeds langgeleden (1834) afgebroken buitenplaats **Vechtstroom** te Breukelen reeds aangekondigd. Het vormt met het nog bestaande koetshuis dat een vijftigtal meters ten noorden van het hek staat een herinnering aan dat buiten. In het voorjaar van 2009 is de herplaatsing van het hek geheel gereed gekomen zoals hier getoond wordt.

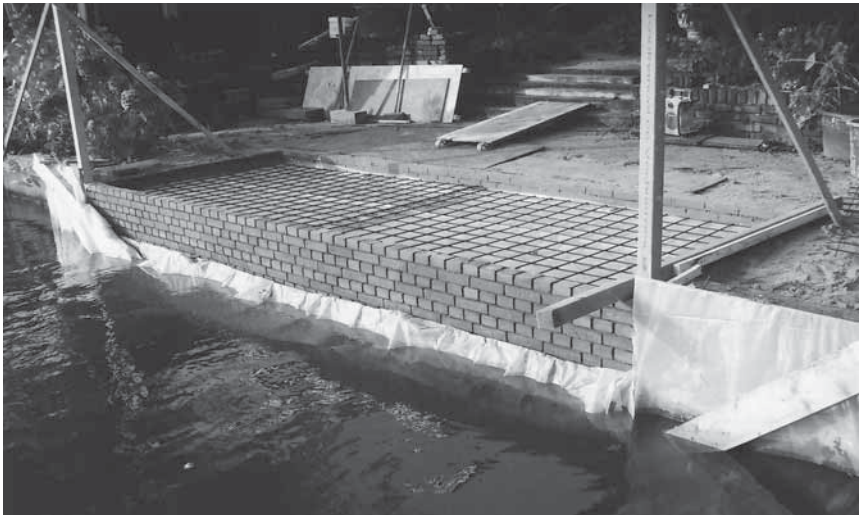
De stichting is niet over één nacht ijs gegaan en meende het fraaie, uit ca. 1790 daterende, hek voor de komende eeuwen goed te moeten funderen. Op bijgaande foto's van de hand van de heer Van Schoonhoven, die met zijn vrouw zo vriendelijk is het waterhek gastvrijheid te verlenen aan hun oever, is te volgen wat daar bij kwam kijken.

Afb. 1. Palen worden in de oever gedreven vanaf een werkboot.

Afb. 2. Een betonbekisting wordt op de palen aangebracht.

Afb. 3. Op het beton zijn muurtjes gemetseld en daartussen is een betonvloertje gestort om de latere bestrating te behoeden voor verzakking.

Afb. 4. De hardstenen blokken waarin het hek komt te staan worden secuur op hun plaats gesteld.

Afb. 5. Smid Van der Horst giet de poten van het hek vast met lood.

Afb. 6. Naar voorbeeld van de originele letters heeft Kees van der Horst nieuwe gesmeed, die nu – mooi verguld – het waterhek weer sieren.

Afb. 7. Op het ijzer van het hek werd dit ingeslagen merkteken aangetroffen dat aangeeft dat het ijzer uit Zweden afkomstig is.

Afb. 8. Het hek zoals het nu weer de herinnering aan de oude buitenplaats levend houdt. De beide middendelen, waarop de letters aangebracht zijn, kunnen opendraaien als men aan boord wil gaan van een schip om een tochtje op de Vecht te maken.

Sluisje in het jaagpad te Maarsssen

Voor de stichting zijn opmetingstekeningen gemaakt van het 18de-eeuwse sluisje en de boogbrug daaroverheen die liggen in het jaagpad bij het buiten **Vechtoever** te Maarsssen. Met het gemeentebestuur van Maarsssen wordt aan de hand van de door architectenbureau Vlaardingerbroek en Wevers gemaakte tekeningen onderhandeld over de restauratie van sluis en brug. Beide verkeren in deerniswekkende staat en als er niet binnen afzienbare tijd gerestaureerd wordt is instorting niet denkbeeldig. Het vaartje dat vanaf het sluisje landinwaarts loopt en onder een reeds vele tientallen jaren geleden afgebroken brug in de Diependaalsedijk liep, had verbinding met sloten rond de buitens en later de boomgaarden die ten oosten van de dijk lagen.

Inhoudsopgave

Ereleden en bestuur	2
Ledenlijst 2009	3
Jaaroverzicht	17
Manifest gemeentelijke herindeling: Breukelen, Loenen en Maarsse kiezten voor samen	21
Concept van baten en lasten	23
Mededelingen	24
Kasteelpark Nijenrode – G.J. Immerzeel	25
Spelevaren op buitens en langs de Vecht in het bijzonder – drs R.H.M. van Immerzeel	49
Trompenburg te 's Graveland – drs. Y. van der Linden	63
Nog eens Jan Mast, beeldhouwer te Breukelen – E. Munnig Schmidt	71
'Et in Arcadia ego', Gebiedontwikkeling van buitenplaatsen in Loenen aan de Vecht – S. Schrijer MBA	73
Bibliotheekaanwinsten – Bridgina van Elk	87
Verslag over 2009 van dr. R. van Luttervelt Restauratie Stichting – E. Munnig Schmidt	89

